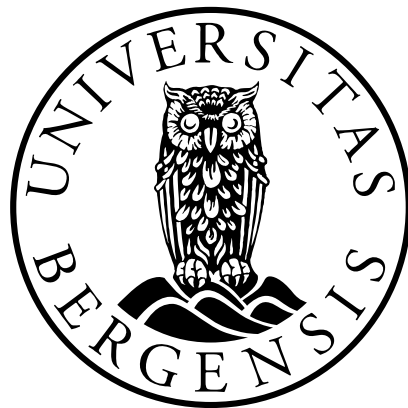

Adgangen til ny rettsavgjørelse om foreldreansvar og fast bosted etter barneloven §§ 43 (5), jf. 63 på grunn av samværs sabotasje

Med fokus på saker hvor barnet ikke ønsker samvær

Kandidatnummer: 154

Antall ord: 14 982

JUS399 Masteroppgave

Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

03/06/2019

Innholdsfortegnelse

1. Innledning.....	4
1.1. Tema og problemstilling.....	4
1.2. Oppgavens aktualitet.....	5
1.3. Avgrensninger.....	7
1.4. Begrepsavklaringer.....	8
1.4.1. Foreldretvist.....	8
1.4.2. Foreldreansvar og fast bosted.....	8
1.4.3. Samværsrett og samværsnekt.....	9
1.5. Fremstillingen videre.....	9
2. Oversikt over rettskildebildet.....	10
2.1. Det primære rettsgrunnlaget.....	10
2.2. Lovforarbeider.....	11
2.3. Menneskerettigheter og internasjonale konvensjoner.....	12
2.4. Rettspraksis.....	13
2.5. Øvrige rettskilder.....	14
3. Sentrale kryssende hensyn ved saker om samværs sabotasje.....	15
3.1. Innledning.....	15
3.2. Barnets beste som overordnet prinsipp.....	15
3.3. Hensynet til best samlet foreldrekontakt, status quo og omsorgsevne.....	16
3.4. Hensynet til barnets medbestemmelsesrett.....	17
3.5. Hensynet til beskyttelse mot vold og overgrep.....	18
3.6. Hensynet til forsvarlig og effektiv saksbehandling.....	19
4. Hva anses som samværs sabotasje.....	20
4.1. «Hindrar», jf. § 43(5).....	20
4.2. Når barnet ikke ønsker samvær.....	21
4.2.1. Unntak fra barnets medbestemmelsesrett.....	21
4.2.2. Nærmere om rettens vurdering av barnets begrunnelse.....	23
4.2.3. Foreldrefremmedgjøring.....	26
4.3. Oppsummering.....	30
5. Samværs sabotasje som moment i rettens nye avgjørelse.....	30
5.1. «Særlege grunnar», jf. § 63.....	30
5.2. Samværs sabotasje som moment i rettens materielle resultat.....	32
5.2.1. Hvorvidt samværs sabotasje utgjør et moment i rettens materielle resultat.....	32
5.2.2. Hensynet til best samlet foreldrekontakt.....	34
5.2.3. Foreldrenes omsorgsevne – samværs sabotasje som omsorgssvikt.....	35
5.2.4. Sanksjons- og prevensjonshensynenes betydning ved avgjørelsen.....	38

5.3. Sentrale motstridende hensyn	40
5.3.1. Hensynet til status quo	40
5.3.2. Hensynet til barnets medbestemmelsesrett når barnets mening er påvirket	41
5.4. Det avgjørende vurderingstema	43
5.4.1. Risikoavveining av løsningsalternativene	43
5.4.2. Fremtidig eller kortsiktig perspektiv	46
5.5. Oppsummering	47
6. Avsluttende refleksjoner	48
7. Kildeliste	51

1. Innledning

1.1. Tema og problemstilling

Oppgaven omhandler temaet samværshindring. I lov 8.april 1981 nr. 7 om barn og foreldre (bl.) § 42(1) er barn gitt en lovfestet rett til å ha samvær med begge foreldre, dersom de bor hver for seg. Videre er foreldre etter bl. § 43(1) gitt lovfestet rett til samvær med sine barn. Samværsrett anses som en menneskerettighet etter Grunnloven (Grl.) §102 og Den Europeiske Menneskerettighetskonvensjon (EMK) art.8, som en sentral del av familielivet¹, samt etter FNs konvensjon om barnets rettigheter (BK) art. 9(3). Samværsrett for barnet begrunnes med hensynet til best samlet foreldrekontakt, som er et viktig hensyn for å ivareta det overordnede prinsipp innen barneretten – barnets beste.²

Når det er fastsatt samvær, har begge foreldre et gjensidig ansvar for at samværsretten opprettholdes, jf. bl. 42(1) andre setning og bl. § 63(1) . Det fremgår av disse bestemmelsene at avtaler, rettsforlik og rettsavgjørelser om samvær skal respekteres og overholdes. Oppgaven gjelder tilfeller der bostedsforelderen hindrer at samvær gjennomføres i tråd med fastsatt i avtale, rettsforlik eller rettsavgjørelse. I følge bl. § 43(5) vil bostedsforelders hindring av fastsatt samværsrett åpne for at samværsforelder kan kreve ny avgjørelse om hvem som skal ha foreldreansvaret eller hvem barnet skal bo fast hos.

Begrepet ”samværs sabotasje” er ikke direkte nevnt i barneloven, men brukes i dagligtale og juridisk teori.³ Begrepet benyttes for tilfeller der fastsatt samværsrett hindres, uten gode grunner, som gjør den urettmessig.⁴ Selv om begrepet ”samværs sabotasje” ikke er direkte nedfelt i barneloven, omfattes slike tilfeller av barneloven § 43(5), som tar sikte på samværshindring av ulike årsaker.⁵ Lovgiver velger å bruke begrepet ”samværshindring” fremfor ”samværs sabotasje” da begrepet gir uttrykk for bebreidelse, og det i noen tilfeller er

¹ Blant annet Prop.161 L(2015-2016) s.68, Ónodi v.Hungary

² Barneloven §§ 42-43, Grl.§ 104(2), BK art.3(1)

³ Haugli (1999) s.302

⁴ Prop.161 L(2015-2016) s.66, Haugli (1999) s.302

⁵ Prop.161 L(2015-2016) s.66

gode grunner for å hindre samvær. I denne rettes fokus mot urettmessig samværshindring, slik at begrepet ”samværs sabotasje” er et dekkende begrep. Urettmessig samværshindring avgrenses mot tilfeller hvor samvær utgjør risiko for skade eller fare for barnets fysiske eller psykiske helse.⁶ I utgangspunktet kan det også tenkes at urettmessig samværshindring avgrenses mot tilfeller hvor barnet selv ikke ønsker samvær i henhold til barnets medbestemmelsesrett.⁷ Det skal imidlertid drøftes i denne oppgave hvorvidt det foreligger unntak fra dette utgangspunkt.

Oppgavens overordnede problemstilling er hvilken adgang det er til å endre tidligere avtale, rettsforlik eller rettsavgjørelse om foreldreansvar og fast bosted på grunn av samværshindring, i saker hvor barnet ikke ønsker samvær.

Oppgaven foretar en nærmere undersøkelse av *hva* som anses som samværshindring, og hvorvidt urettmessig samværshindring utgjør et *moment* i den nye avgjørelse som retten skal treffe.

1.2. Oppgavens aktualitet

Statistikk fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) viser at omkring 20.000 barn i Norge opplevde at foreldrene ble skilt eller separert i løpet av 2017.⁸ Tilsvarende tall for hvor mange samboerpar med barn som gikk fra hverandre foreligger ikke, dermed er det usikkert hvor mange barn som totalt berøres av foreldres samlivsbrudd. De fleste foreldre kommer til enighet om barnets bosted og samværsordninger gjennom mekling. Dersom de ikke kommer til enighet, kan de reise sak etter barneloven ved domstolene. Antallet saker etter barneloven har siden 2011 ligget mellom 2600 og 2700 saker i året.⁹ Etter at samvær er fastsatt ved avtale, rettsforlik eller rettsavgjørelse, er det likevel en betydelig andel av ordningene som ikke følges opp. Denne oppgaven gjelder tilfeller der bostedsforelder ikke følger opp at fastsatt samvær kan gjennomføres.

⁶ Prop. 161 L(2015-2016) s.66, Haugli (1993) s.190

⁷ Barneloven. § 31, Prop. 161 L(2015-2016), Haugli (1993) s. 190

⁸ Budir (2015)

⁹ Domstoladministrasjonen (2019)

Det er usikkert hvor utbredt samværssabotasje er, men flere kilder tyder på at det forekommer i mange saker. Statistikk fra Bufdir viser at 56 % av foreldre som har samværsrett opplever store konflikter med den andre forelderen. Rundt 10-15% av konfliktene er av betydelig intensitet¹⁰. Det finnes også en lang rekke rettsaker som omhandler samværssabotasje.

Samværssabotasje er et tema av stor betydning både for foreldre og barn. En forelder som urettmessig ikke får følge opp sitt eget barn, er av betydelig alvor for denne forelder. Videre er det snakk om et barn som uten rimelig grunn mister en viktig person i livet sitt, en forelder, og gjerne også en halvdel av familiekrets som kunne vært der for han eller henne opp igjennom livet.

Det er bred enighet om at det er viktig for barn å ha kontakt med begge foreldre. Det har vært en klar tendens i lovgivningen og i rettspraksis fra 80-årene at denne formodningen blir stadig sterkere,¹¹ hvorav hensynet til best samlet foreldrekontakt er et sentralt moment i foreldretvister. Studier viser at samværssabotasje kan få stor innvirkning på et barns helse i form av psykiske ettervirkninger¹². Den som mister kontakten med den ene forelderen er sterkere utsatt for depressive plager, angst og kroppslige helseplager¹³.

Av ulike årsaker er det likevel tilfeller hvor foreldre ikke respekterer samværsretten uten rettmessig grunn. Ved samværssabotasje er det ofte tale om en forelders fiendtlig innstilling til den andre og høyt konfliktnivå mellom foreldrene. Dette kan blant annet medføre at bostedsforelder negativt påvirker eller manipulerer barnet til å opprette en fiendtlig holdning til den annen forelder, som leder til at barnet ikke ønsker samvær. Det kan også medføre at bostedsforelder kommer med falske anklager om den annens omsorgsevne som bakgrunn for samværshindringen, og grunnlag for at retten bør fastlegge samværsnekt. Saker om samværssabotasje vil dermed innebære viktige spørsmål som har sammenheng med menneskerettighetene, både foreldre og barnet, og som er viktig å løse på en tilfredsstillende måte.

¹⁰ Bufdir (2015)

¹¹ Haugli (1999) s. 300

¹² Tidsskriftet Den Norske Legeforening (2016)

¹³ Khaleque A og Rohner RP (2012)

1.3. Avgrensninger

I den videre fremstilling siktes det til barneloven ved henvisning til paragrafer der dersom det ikke fremgår hvilken lov det er tale om.

Temaet i denne oppgaven er adgangen til å få *ny avgjørelse* på grunn av samværssabotasje, jf. §§ 43(5), jf. 63, og det avgrenses mot andre rettslige virkemidler som kan benyttes ved samværssabotasje. Det bemerkes at samværssabotasje gir adgang til tvangsfullbyrdelse av den rettskraftige avtale eller avgjørelse ved tvangsbot, jf. § 65(2) andre setning, og praktiske endringer i samværsretten foretatt av retten uten at det reises ny sak, jf. § 65(4). Videre avgrenses oppgaven mot en nærmere redegjørelse for øvrige saksbehandlingsregler i foreldretvistsaker som følger av barneloven kapittel 7, herunder regler om mekling, oppnevning av sakkyndige og andre saksforberedelser.

Ved den nye avgjørelsen som treffes etter § 43(5) om foreldreansvar og bosted, fastsettes også ofte samværsrett, jf. § 43(1). Omfanget av samvær kan avtales mellom foreldrene eller avgjøres i retten, og kan fastsettes med vilkår, blant annet tilsyn, jf. § 43(2)-(3). I flere saker om samværssabotasje opprettes samværsordninger med den som ikke får fast bosted. Det avgrenses imidlertid mot nærmere inngåelse på regler og vurderinger knyttet til fastsettelse av samværsrett.

Videre avgrenses mot samværssabotasje på tvers av landegrensene. Dersom foreldrene har felles foreldreansvar, kan det være straffbart dersom bostedsforelder tar med barnet ut av landet og på den måten hindrer gjennomføring av fastsatt samvær. Den strafferettslige delen reguleres i slike tilfeller av straffeloven¹⁴ § 261. Den sivile delen med hensyn til tilbakeføring av barnet reguleres av barnebortføringsloven¹⁵ § 18 dersom landene er en del av Haag-konvensjonen. Samværsretten over landegrenser tvangsfullbyrdes ved tvangshenting, i motsetning til tvangsfullbyrdelse av samværsretten etter barneloven § 65(2) andre setning, hvor det kun kan gis tvangsbot.

¹⁴ Lov 20.mai 2005 nr.28

¹⁵ Lov 8.juli 1988 nr.72

1.4.Begrepsavklaringer

1.4.1.Foreldretvist og barn

Begrepet ”foreldretvist” benyttes for saker som gjelder spørsmål om foreldreansvar, fast bosted og samvær av barn etter barneloven. Begrepet ”barn” regnes som enhver under 18 år, jf. BK art.1 og vergemålsloven¹⁶ § 2(1) a).

Tidligere ble begrepet ”barnefordelingssak” brukt for å betegne sakstypene som en i dag kaller foreldretviser. Lovforarbeidene har gått bort fra begrepet for å fremheve at tvisten er mellom foreldrene, og at barn ikke skal fordeles som om de er en gjenstand.¹⁷

1.4.2.Foreldreansvar og fast bosted

Foreldreansvar innebærer rett og plikt til å treffe avgjørelser for barnet i personlige forhold, blant annet valg av navn, trossamfunn, samtykke til medisinsk behandling og søknad om pass, jf. § 30. Fast bosted for barn innebærer hvem av foreldrene som har den daglige omsorgen, og har ytterligere betydning for foreldres rettigheter til å treffe avgjørelser for barnet enn hva som følger av foreldreansvaret, jf. § 37. Foreldreansvaret og fast bosted henger tett sammen, og foreldre kan både ha delt foreldreansvar og bosted, eller delt foreldreansvar og fast bosted hos den ene. Dersom en forelder har foreldreansvaret alene, har denne også rett og plikt til å ha barnet boende fast hos seg.

Begrepet ”fast bosted” var tidligere omtalt som ”daglig omsorg”. Lovgiver endret begrepsbruken for å understreke at også samværsforeldre har omsorg for barnet¹⁸. I oppgaven vil imidlertid begge ord benyttes, ettersom en rekke rettsavgjørelser benytter begrepet ”daglig omsorg”.

¹⁶ Lov 26.mars 2010 nr.9

¹⁷ Innst.374 L (2012-2013) s.1

¹⁸ Ot.prp.(1996-1997) nr.56

1.4.3.Samværsrett og samværsnekt

Samværsretten som følger av §§ 42 og 43 innebærer barn og foreldres rett til å tilbringe tid sammen, og kan foreligge selv om samværsforelder verken har foreldreansvar eller fast bosted for barnet. Samværsrett foreligger med mindre annet ikke er ”avtala” mellom foreldrene, ”eller fastsett” av rettens vurdering av barnets beste, jf. § 43(1). Retten kan da avgjøre å nekte samværsrett mellom forelder og barn.

Høyesterett har gjennom mange saker uttalt at det skal ”tungtveiende grunner” til for å nekte samvær, jf. blant annet Rt-2007-967 avsnitt 31.¹⁹ Dette skal imidlertid ikke forstås som et tilleggsvilkår for samværsnekt, men belyser det generelle utgangspunktet om at samværsrett er til barnets beste.²⁰ Momenter fra rettspraksis tyder likevel på at det skal mye til for å nekte samvær. Det må foreligge ”omstende ved ein forelder [som] gjer det utilrådeleg å gi vedkomande samvær [av] slik karakter og alvorsgrad at dei må slå gjennom i høve til utgangspunktet om rett til samvær”.²¹ Det må foreligge ”negative egenskaper utover normal variasjonsbredde” hos forelderen, jf. Rt-1996-888.²² Det kan etter Rt-2013-1329 også legges vekt på konfliktnivået mellom foreldrene dersom dette er skadelig for barnet og der bostedsforelderens reaksjoner for samvær gjør at vedkommendes omsorgsutøvelser svekkes.

1.5.Fremstillingen videre

Under punkt 2 gis en oversikt over relevante rettskilder i saker om samværshindring, som vil benyttes i oppgaven. I punkt 3 presenteres de mest sentrale kryssende hensyn ved saker om samværshindring og deres rettslige forankring.

Opgavens punkt 4 undersøker hva som anses som samværs sabotasje. Her foretas nærmere redegjørelse for et praktisk typetilfelle som forekommer i saker av samværs sabotasje: situasjoner hvor barn gir uttrykk for samværsvegring. I den sammenheng forekommer tilfeller

¹⁹ Tilsvarende Rt-1996-888, Rt-1989-148, Rt-1976-1497

²⁰ Prop.85 L (2012-2013) s.42, Rt-2013-1329

²¹ Avsnitt 32

²² Side 891

bostedsforelderen har påvirket barnets holdning til samværs gjennomføring, og eventuelt begrunner barnets samværsvegring med samværforelders omsorgsevne. Situasjoner hvor barnets mening er påvirket kan også betegnes som foreldrefremmedgjøring, som åpner for diskusjon om ordbrukens rettslige legitimitet.

I punkt 5 vil oppgaven undersøke på hvilken måte samværs sabotasje utgjør et *vurderingsmoment* ved ny avgjørelse. Det ses nærmere på om samværs sabotasje fremstår som et selvstendig moment for avgjørelsen av foreldretvisten, og i så fall hvilken vekt samværs sabotasjen vil tillegges mot andre momenter i saker om samværs sabotasje.

I punkt 6 gis en avsluttende kommentar knyttet til oppgavens problemstilling de lege lata, og samles opp et par avsluttende refleksjoner de lege ferenda.

2.Oversikt over rettskildebildet

2.1.Det primære rettsgrunnlaget

Det følger av § 43(5) at dersom ”den som har foreldreansvaret eller som barnet bur hos hindrar at ein samværsrett kan gjennomførast”, kan den som har samværsretten kreve ”ny avgjerd av kven som skal ha foreldreansvaret eller kven barnet skal bu saman med, jf. § 63”. I § 63(2) andre setning fremgår det at ”dom, rettsforlik og avtale med tvangskraft kan likevel berre endrast når særlege grunnar talar for det”.

En naturlig forståelse av bestemmelsens ordlyd gir generell anvisning til situasjoner hvor samværsrett ikke gjennomføres, og at det er den som har foreldreansvar eller bostedsforelder som er årsaken til dette. For enkelthetens skyld benyttes begrepene ”bostedsforelder” eller ”samværs saboterende forelder” i den videre fremstilling. Ordlyden avgrenser mot tilfeller hvor det er samværsforelder som er årsaken til hindringene, ved å eksempelvis ikke møte opp til samvær.

Bruken av ordet ”samværsrett” tilsier at samværsrett allerede foreligger enten ved avtale mellom foreldrene eller etter en tidligere rettsavgjørelse i henhold til § 43(1). At det foreligger fastsatt samværsrett er dermed forutsetning for å si at det foreligger samværshindring.

Ordlyden av ”ny avgjørelse” understreker at det allerede foreligger en fastsatt samværsrett, samtidig angis hvilket rettslig steg foreldre kan ta dersom samværsretten hindres.

Samværshindring åpner for å reise sak i retten.

Ordlyden av ”foreldreansvaret eller kven barnet skal bu samen med” gir anvisning på hvilke krav forelderen kan reise sak om, og således hvilke resultater en sak om samværs sabotasje kan føre til. Ordlyden er også klar på at det er ”den som har samværsretten”, altså samværsforelder, som kan reise sak etter § 43(5).

Spørsmål for videre drøftelse blir hva som skal til for å si at bostedsforelder ”hindrar” samværsretten, og hva som ligger i kravet om at det må foreligge ”særlige grunner” for å endre tidligere avtale eller avgjørelse, jf. §§ 43 (5) og 63.

Bestemmelsens ordlyd underbygger hovedregelen etter §§ 42-43 om barn og foreldres samværsrett med hverandre og forelderens gjensidige ansvar for gjennomføringen av samværsretten, samt at unntak fra å fastsette samvær er opp til retten å avgjøre, jf. § 43 andre setning.

2.2.Lovforarbeider

Det er foretatt flere lovendringer etter at barneloven ble vedtatt og dermed foreligger flere lovforarbeider. I oppgaven benyttes lovforarbeider som er relevante med hensyn til oppgavens problemstilling. Av relevans er særlig i Innst.O.nr.23 (1988-1989)²³, hvor tilføyelsen av §43(5) blir foreslått av Stortingets justiskomité. Relevant i forbindelse med samværs sabotasje er også Prop. 161 L (2015-2016), som gjelder endringer i barneloven om likestilt foreldreskap, hvor temaet samværshindring blir nevnt²⁴. Ot.prp.nr. 103 (2004-2005) er også relevant og gjelder blant annet tiltak for å beskytte barn mot overgrep, og tar opp

²³ Side 6-7

²⁴ Kapittel 8

spørsmål om hvordan retten skal vurdere påstander om overgrep i saker om foreldreansvar, fast bosted og samvær.²⁵ Her omtales blant annet tilfeller hvor foreldre bevisst angir uriktige påstander om overgrep for å vinne frem i en sak om samværshindring.²⁶

2.3. Menneskerettigheter og internasjonale konvensjoner

Staten plikter å sikre menneskerettighetene slik de er nedfelt i Grunnloven, EMK²⁷ og BK²⁸ hvor flere av rettighetene er relevante i saker om samværssabotasje. Barn har et særlig sterk behov for vern, slik at BKs beskyttelse går enda lenger enn tilsvarende rettigheter etter de generelle menneskerettighetene.²⁹

Verken GrL, EMK eller BK inneholder spesifikke regler om samværssabotasje. Det foreligger imidlertid flere bestemmelser som angir generelle normer som er relevante i foreldretvister, og således også ved vurderingen av saker om samværssabotasje. Videre har den europeiske menneskerettighetsdomstol (heretter EMD) igjennom flere år behandlet saker som omhandler samværssabotasje, og slik utformet EMK til å omfatte regler som angår statens plikter i saker om samværssabotasje.

EMK art.8 omhandler rett til respekt for privat- og familieliv, der samvær mellom foreldre og barn er ansett som en sentral del av familielivet.³⁰ BK art. 9(3) påhviler medlemsstatene å respektere den rett barn har til å opprettholde personlig forbindelse og direkte, regelmessig kontakt med begge foreldre dersom et barn er atskilt fra en eller begge foreldre, med mindre dette er i strid med barnets beste. Bestemmelsene gir generelt uttrykk for at samværsretten står sterkt og må sikres av staten.

EMD har avsagt en lang rekke dommer som omhandler samværshindring som generelt gir uttrykk for at medlemsstatenes myndigheter har en streng plikt til å sikre samvær mellom

²⁵ Kapittel 5

²⁶ Side 29

²⁷ Ratifisert og inkorporert i lov 21.juli 1999 nr.30

²⁸ Ratifisert og inkorporert i lov 21.juli 1999 nr.30

²⁹ Ot.prp.nr. 104 (2008-2009) s.26

³⁰ Prop. 161 L (2015-2016) s.68

foreldre og barn når det er tale om samværssabotasje.³¹ Det kan blant annet vises til en nyere dom fra 2017, saken *Ónodi v. Hungary*. Saken gjaldt en ungarsk far som mente at hans ekskone hadde unndratt datteren med flyttinger og manipulert henne slik at hun ikke ville ha kontakt med ham. Samvær ble ikke gjennomført til tross for flere henvendelser og rettssaker i Ungarn. EMD avgjorde at Ungarn hadde overtrådt EMK art.8 da staten burde gjort mer for å få i gang samvær. Dommen gir uttrykk for den styrke samværsretten har og at statene må arbeide for å sikre barn og foreldre mot samværssabotasje.

I foreldretvister er Grl. § 104(2) og BK art.3 relevante som begge stadfester at barnets beste ”er det grunnleggende hensyn”, som gjelder ved enhver sak hvor barn er involvert. Videre stadfestes barnets medbestemmelsesrett i saker som gjelder dem selv i Grl. § 104(1) og BK art.12. Bestemmelsen får relevans i saker om samværssabotasje på to måter, for det første hvorvidt foreldre foretar samværshindring når barnet selv gir uttrykk for samværsvegring, og for det andre ved rettens vurdering i den nye avgjørelsen om bosted.

Videre kan EMK og BKs regler om forebygging av vold mot barn være relevante, dersom den samværssaboterende forelder påstår at den hindrer samværet på grunn av at samværforelder er voldelig eller på annen måte krenker barnet. Etter BK art.16 har barn rett til vern mot ulovlig eller vilkårlig innblanding i sitt privat- og familieliv, som tilsvarende EMK art.8 om enhver rett til privat- og familieliv. Videre omhandler BK art.19 barns rett til å ikke bli utsatt for vold og overgrep fra foreldre og andre omsorgsforeldre. BK art.34 omhandler ytterligere regler om statenes plikt til å beskytte barn mot alle former for seksuell utnyttning og misbruk.

2.4. Rettspraksis

Høyesterettspraksis utgjør en vesentlig del av innholdet og utviklingen av de norske rettsregler. Rettspraksis i foreldretvister har i utgangspunktet lav prejudikatverdi, ettersom avgjørelser om barn skal treffes etter en skjønnsmessig helhetsvurdering av barnets beste for det konkrete barn. Tidligere rettspraksis gir likevel indikasjoner på hvordan en fastsetter at det foreligger samværssabotasje, hvorvidt samværssabotasje er et vurderingsmoment og hvordan momenter generelt vektet mot hverandre i saker om samværssabotasje. Det ses i hovedsak

³¹ Eksempelvis *Moog v. Tyskland*, *Wdowiak v. Polen*, *Solarino v. Italia*, *Strumia v. Italia*, *Fourkiotis v. Hellas*, *Giorgioni v. Italia*, *Mitrova og Savik v. Makedonia*, *G.B. V. Litauen*

nærmere på rettspraksis fra både Høyesterett, men også noe lagmannsrettspraksis som også gir uttrykk for relevante vurderingsmomenter i saker om samværssabotasje. Det er særlig 6 Høyesterettsdommer om samværshindring som oppgaven viser til gjennomgående. I 4 av sakene innebar den nye avgjørelse endring av foreldreansvar og fast bosted.

Endring av foreldreansvar og bosted etter samværssabotasje har vært et aktuelt tema i norsk rett siden en rettsavgjørelse i Rt-1982-116, som åpnet for ny utvikling på området. Dommen ble avsagt før § 43(5) ble vedtatt. Den er likevel av betydning for oppgaven da den omhandler samværssabotasje, og den tidligere § 39(2), nåværende § 56(1), var hjemmel for å reise ny sak ved samværssabotasje³². Tilsvarende gjelder for Rt-1989-176 som også benyttes i oppgaven. I Rt-1991-1148 tok Høyesterett for første gang stilling til spørsmål om overføring av omsorgen som følge av samværshindring etter at barneloven § 43(5), daværende § 44(6), ble tilføyet i barneloven. Høyesterett har etter dette avsagt et par avgjørelser om tematikken, og en lang rekke avgjørelser av saker om samværssabotasje er truffet i tingretten og lagmannsretten.

2.5.Øvrige rettskilder

Juridisk teori i form av bøker, artikler og annen relevant litteratur benyttes gjennomgående i oppgaven. Haugli og Fleicher utga artikler i perioden 1993-1999, hvor det foregikk det en utvikling på området for saker om samværssabotasje, hvor deres artikler reflekterer over tilføyelsen av § 43(5). Samværssabotasje blir også omtalt i nyere teori, blant annet Katrin Kock og Espen Walstad sin bok fra 2005, Inge Backer sin bok fra 2008, Smith i 2010, og Bendiksen og Haugli sine bøker i 2015 og 2019.

Til sist er det verdt å nevne at også reelle hensyn spiller en viktig rolle ved saker om samværssabotasje og benyttes aktivt i rettens avgjørelser. Det skal treffes rimelige, forholdsmessige avgjørelser ut i fra de konkrete forholdene i saken, som er i tråd med verdier og oppfatninger som råder i samfunnet. I det følgende skal det ses nærmere på sentrale hensyn som gjør seg gjeldende ved samværssabotasje.

³² Innst.O.nr.23 (1988-1989) s. 6-7

3.Sentrale kryssende hensyn ved saker om samværssabotasje

3.1. Innledning

Ved saker om samværssabotasje gjelder en rekke sentrale hensyn som retten må forholde seg til ved avgjørelsen som skal treffes. Flere av hensynene har tung rettslig forankring i barneloven, grunnloven, EMK og BK. Hensynene kan likevel stå mot hverandre, og må balanseres i hvert enkelt tilfelle. Hensynene som redegjøres for i det følgende, utgjør ikke en utfyllende liste over relevante hensyn ved saker om samværshindring, også andre hensyn kan være relevante.

3.2.Barnets beste som overordnet prinsipp

Det følger av § 48 at ”avgjørelser om foreldreansvar, flytting med barnet ut av landet, kven barnet skal bu fast saman med og samvær, og handsaminga av slike saker” skal først og fremst rette seg etter det som er ”best for barnet”. Tilsvarende følger av Grl. § 104 og BK art. 3.³³

Ordlyden tilsier at barnets beste er et overordnet prinsipp som skal gjelde i enhver sak som berører barn, ikke kun der det fremgår direkte eller indirekte av loven. Videre får prinsippet betydning på tre plan. For det første som en selvstendig rettighet for barnet, for det andre et grunnleggende juridisk tolkningsprinsipp ved lovbestemmelser, og for det tredje en prosedyreregulering for saksbehandlinger som omfatter barn. Prinsippet gjelder dermed fullt ut ved vurderingen av hvorvidt samværssabotasje kan medføre endring av tidligere avtale eller rettsavgjørelse³⁴.

Av § 48(2) følger det ved avgjørelsen av hva som er det beste for barnet, skal tas hensyn til at barnet ikke skal utsettes for ”vald eller på anna vis bli handsama slik at den fysiske eller

³³ Se punkt 2.3

³⁴ FNs komité for barns rettigheter, Generell kommentar nr.14

psykiske helse blir utsett for skade eller fare”. Utover dette er det ikke gitt retningslinjer i den konkrete lovbestemmelsens ordlyd for hvordan vurderingen av hva som er til det beste for barnet skal foretas, hvilke momenter som kan inngå i vurderingen og hvordan de skal avveies mot hverandre.

Ordlyden tilsier at det skal foretas en konkret og skjønnsmessig vurdering, hvor ulike forhold er av betydning for avgjørelser for barn. Videre at barnets beste er et dynamisk begrep, hvor bruken av begrepet åpner for at skiftende oppfatninger av barns beste skal kunne tas hensyn til.³⁵

Gjennom Høyesteretts rettsanvendelse defineres det rettslige innholdet av prinsippet om hva som er barnets beste. Høyesterett har ved sin rettspraksis angitt retningslinjer for argumentasjonen og sender signaler om hvilke hensyn som skal ilegges betydning i konkrete tilfeller.³⁶ Generelt ved enhver foreldretvist er relevante momenter for vurderingen av barnets beste blant annet barnets tilknytning til foreldrene, foreldrenes omsorgsevne, herunder foreldrenes personlige egenskaper, hvem som best kan innrette sitt liv i relasjon til barnet, barnas tilknytning til nåværende bosted, nettverk og risiko ved et eventuelt miljøskifte (status quo), og hensynet til best mulig samlet foreldrekontakt. Disse momenter er også lovfestet i § 43(2) for fastsettelse av samværsrett.

3.3.Hensynet til best samlet foreldrekontakt, status quo og omsorgsevne

Hensynet til best samlet foreldrekontakt innebærer at det er best for barnet å bo hos den forelder som kan best sørge for at barnet har kontakt med begge foreldre.³⁷ Dette får særlig betydning i saker av samværs sabotasje ettersom bostedsforelder ikke samarbeider om samværsretten. Det er verdt å bemerke at best mulig foreldrekontakt er ikke ensbetydende med at det skal være *mest* mulig foreldrekontakt.³⁸ Likevel ser en at begreper som ”mest” og

³⁵ Skjørten (2005) s. 151

³⁶ Haugli (1999) s. 312

³⁷ Haugli (2007) s.357

³⁸ Kjølberg og Johansen (2006) s. 103-104

”størst” mulig foreldrekontakt benyttes i flere dommer. Begrepsbruken er å anse som tilfeldig uten et bevisst valg bak ordbruken, og er ment å gi uttrykk for det samme hensyn.³⁹

Hensynet til status quo innebærer en formodning om at det er best for barnet å unngå miljøskifte og forbli i sin nåværende, veletablerte tilværelse. Dette kan relatere seg både til risikoen ved å skifte *omsorgsperson*, herunder hvorvidt personen er kjent for barnet, og til risikoen ved skifte av *bomiljø*, herunder tilknytning til venner og skole.⁴⁰ Ved saker om samværshindring kan dette hensyn tale mot omsorgsoverføring, og dermed stå i motstrid til hensynet til best mulig samlet foreldrekontakt.

Hensynet til omsorgsevne kan deles opp i materiell og emosjonell omsorgsevne. Den materielle omsorgsevne innebærer materielle oppvekstvilkår hos foreldrene, som boforhold, økonomi, oppfølging med hensyn til skole og lignende⁴¹. Den emosjonelle omsorgsevne gjelder foreldrenes evne til omsorg i form av hvorvidt foreldre evner å uttrykke forståelse, ivaretagelse og kjærlighet for barnets emosjonelle behov. Her er særlig foreldres egenskaper og personlighet relevant⁴². Omsorgsevnen er knyttet til at barnet ikke skal utsettes for ”vald eller på annen vis bli handsama slik at den fysiske eller psykiske helse blir utsett for skade eller fare”, jf. § 48(2). Dette er et hensyn i barnets beste-vurderingen som retten plikter å vektlegge.⁴³ I saker om samværs sabotasje kan det vurderes hvorvidt samværs saboterende forelder anses å gi tilstrekkelig emosjonell omsorg for barnet når den hindrer samvær. Dette hensyn kan i så fall trekke i retning av at omsorgsoverføring fra samværs saboterende foreldre er til barnets beste.

3.4.Hensynet til barnets medbestemmelsesrett

Det følger av § 31(2) at barn som er ”fylt sju år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkt”, skal få informasjon og muligheten til å si sin mening før det blir tatt avgjørelser om personlige forhold for barnet, blant annet ”om foreldreansvaret, kvar barnet skal bu fast og samvær”. Meningen til barnet skal vektlegges ”etter alder og modning” og når

³⁹ Haugli (2011) s. 43

⁴⁰ Haugli (2007) s.355

⁴¹ Haugli (2007) s.366

⁴² Haugli (2007) s.365

⁴³ Ot.prp.nr.103 (2004-2005) s.56

barnet er ”fylt 12 år, skal det leggjast stor vekt på kva barnet meiner”. Barnets medbestemmelsesrett er også fastslått i Grl. § 104(1) og BK art.12.

Bestemmelsen gir uttrykk for at barnet har rett til å si sin mening, og at barnets mening skal vektlegges. Dette innebærer imidlertid ikke at barnets mening *skal* være utslagsgivende.⁴⁴ Domstolen kan komme til at andre hensyn veier tyngre. Når barnet er over 12 år, skal det imidlertid sterkere grunner til for å ikke følge den, jf. bruken av ordet ”stor vekt” i § 31(2).

Hvor stor vekt det skal legges på barnets mening, avhenger blant annet av om barnet forstår rekkevidden av sitt standpunkt, evnen til å danne seg egne oppfatninger av saken, hvor fast og velbegrunnet standpunktet er, om utsagn og atferd er i samsvar, hva slags informasjon barnet har fått, og hvilke hensyn som trekker i andre retninger.⁴⁵

Det er viktig at barn føler seg hørt og respektert når det treffes avgjørelser som omhandler dem. Å la et barn ta avgjørelser i foreldretvister, kan imidlertid medføre at barnet står i en lojalitetskonflikt og kan føle skyldfølelse overfor den ene eller andre forelderen. Særdomsutvalget hevder at at det kan være i strid med barnets beste å be om barnets uttalelse, dersom barnet lever i en intens lojalitetskonflikt.⁴⁶

I saker om samværssabotasje er barnet ofte i en sterk lojalitetskonflikt. Videre ser en ser tilfeller hvor barnets ønske er påvirket eller manipulert av bostedsforelderen til å innta en negativ holdning til samværsforelderen. Dette er gjerne i strid med det barnet egentlig ønsker eller har behov for. Påvirkning av barnets mening kan skje både indirekte, eksempelvis ved å gi belønninger når samvær med den ene forelderen avlyses, eller direkte ved at forelderen gir systematisk informasjon og opplysninger av negativ art om den andre⁴⁷. Et begrep for denne tilstand ble introdusert som ”Parental Alienation Syndrome” av den amerikanske barnepsykologen Richard Gardner på 1980-tallet. Begrepet blir nærmere omtalt under punkt 4.2.3.

⁴⁴ Koch og Walstad (2005) s.40

⁴⁵ Koch og Walstad (2005) s.40

⁴⁶ NOU 2017:8 s.60

⁴⁷ Koch og Walstad (2005) s.47

3.5.Hensynet til beskyttelse mot vold og overgrep

Av § 30(3) følger det at barnet ikke må bli utsatt for ”vold eller på anna vis bli handsama slik at den fysiske eller psykiske helse blir utsett for skade eller fare”, som også følger av § 48(2) som et hensyn ved avgjørelser i foreldretvister. Det er altså etter ordlyden ikke kun fysisk vold som rammes av ordlyden, men det er ubestridt at også annen behandling som utsetter barnet for skade eller fare både fysisk og psykisk. Tilsvarende vern følger av EMK art.8 og BK art.16, 19 og 34.

I saker om samværs sabotasje kan dette hensyn gjøres gjeldende på to måter. For det første overfor bostedsforelders omsorgsevne, med tanke på hvorvidt bostedsforelders sabotasje utsetter barnet for psykisk skade⁴⁸. For det andre i saker hvor bostedsforelder anklager samværsforelder for vold og overgrep i foreldretvisten, der anmeldelsen gjerne er henlagt av politiet.⁴⁹ Dersom det påvises at det er gitt falske anklager, trekker dette sterkt i retning av omsorgsoverføring. Motsatt trekkes det sterkt i retning å beskytte barnet dersom anklagene innebærer risiko for sannhet.

3.6.Hensynet til forsvarlig og effektiv saksbehandling

For avgjørelse av foreldretvister kreves det en forsvarlig saksbehandling. Hva som nærmere ligger i dette, utpensles i barnelovens saksbehandlingsregler i kapittel 7 og tvisteloven⁵⁰. Foreldretvister er ansett som saker hvor partenes rådighet er begrenset, slik at retten får større rådighet og ansvar for avgjørelsene som treffes, jf. tvisteloven § 11-4.

Dersom en forelder reiser sak hos domstolen, blir det dommerens oppgave å finne den løsningen som er til det beste for barnet. Dommeren skal i følge § 59 ”påskunde saka så mykje som mogeleg”, som gir uttrykk for et effektivitetshensyn, og kan treffe tiltak etter § 61, som er nyttig for å treffe et forsvarlig resultat i saken. Herunder kan retten oppnevne sakkyndige til å uttale seg om spørsmål i saken, la en sakkyndig ha samtaler med barnet,

⁴⁸ Se punkt 5.2.3

⁴⁹ Se punkt 4.2

⁵⁰ Lov 17. juni 2005 nr. 90

og/eller selv gjennomføre samtaler med barnet. Særlig i saker om samværs sabotasje vil sakkyndige utgjøre en vesentlig rolle for å legge frem det psykologiske aspekt for Høyesteretts vurdering. Hensynet til effektiv og forsvarlig saksbehandling kan imidlertid også være kryssende hensyn. Det er viktig for barnet at avgjørelser ikke utsettes i for lang tid, samtidig som at saken må være godt opplyst på grunn av alvoret i barnesaker.

4. Hva anses som samværshindring

4.1. ”Hindrar”, jf. § 43(5)

Barneloven § 43(5) tar sikte på situasjoner hvor ”den som har foreldreansvaret eller som barnet bur hos hindrar at ein samværsrett kan gjennomførast”.

Spørsmålet er hva som skal til for å si at bostedforelder ”hindrar” samværsretten, jf. § 43(5).

Ordlyden av ”hindrar” sier ikke noe om hva slags hindringer det kan være tale om eller hvordan hindringen skjer. Ordlyden gir imidlertid anvisning på at bostedsforelder må være årsak til hindringen, jf. ”den som har foreldreansvaret eller som barnet bur hos”. Det stilles ikke krav om hva som kan være bostedsforelders begrunnelse for at hindringen. Ordlyden åpner isolert sett for enhver måte å hindre samvær i å gjennomføres, og på hvilket som helst grunnlag.

Videre kan ordlyden forstås dithen at hindringen må ha en viss kontinuitet og hyppighet, og kan avgrenses mot engangstilfeller eller svært sjeldne tilfeller. En viss kontinuitet vil i større grad danne bevis at samværsretten faktisk hindres av bostedsforelder. Videre kan en slik tolkning underbygges med at hensynet til barnets beste tilsier ro og stabilitet, slik at ikke ethvert brudd på samværsretten kan føre til ny sak med påfølgende økt konflikt.

Ordlydstolkningen støttes av Høyesterettspraksis om samværs sabotasje, hvor samværs sabotasjen pågår fra omtrent ett år og utover.⁵¹

⁵¹ Rt-1982-116, Rt-1989-176, Rt-1991-1148, Rt-1997-797, Rt-2005-682, Rt-2010-216

4.2. Når barnet ikke ønsker samvær

4.2.1. Unntak fra barnets medbestemmelsesrett

I saker om samværs sabotasje kan det være barnet selv som motsetter seg samværet. Bostedsforelderen kan anføre barnets samværsvegring som begrunnelse for hvorfor samværs gjennomføringen har opphørt.

Spørsmålet blir hvorvidt bostedsforelder ”hindrar” samværsretten dersom barnet selv ikke ønsker samvær, jf. § 43(5).

Det følger av §31, Grl. § 104 (1) og BK art.12, at barnet har rett til å være med på avgjørelser om personlige forhold, herunder samværsrett, hvor ”foreldra [skal] høyre kva barnet har å seie”⁵². Bestemmelsen tilsier at dersom samværsretten ikke gjennomføres fordi bostedsforelder lar barnet bestemme, innebærer dette ikke nødvendigvis at bostedsforelder kan bebreides for samværshindring. Som et utgangspunkt kan en si at bostedsforelder ikke ”hindrar samværsrett” dersom det er barnet selv som ikke ønsker samvær, jf. § 43(5).

Det kan imidlertid vurderes hvorvidt det kan gjøres unntak fra denne hovedregel. Unntak kan tenkes i situasjoner der barnet er for ung til å danne seg et eget synspunkt om saken, slik at foreldre fortsatt må sørge for samværs gjennomføring til tross for barnets mening, jf. § 31(2).

Spørsmålet blir om det kan foreligge andre forhold i saken som tilsier at barnets mening ikke utgjør rettmessig grunn for samværshindring.

Ordet ”hindrar” kan forstås i retning av å gjelde for tilfeller hvor bostedsforelderen gjør noe aktivt, eller ikke aksepterer, samværsretten slik at hindringen skjer med viten og vilje. Ordlyden tilsier dermed at hvorvidt en forelder ”hindrar” samvær beror på en vurdering av hvorfor samværet ikke har blitt gjennomført.

⁵²Barneloven §31(1)

Denne tolkning kan underbygges av langvarig rettspraksis hvor et gjennomgående tema i saker om samværssabotasje, har vært foreldrenes bebreidelser for samværshindringen⁵³.

Det kan eksempelvis vises til Rt-1997-797 hvor Høyesterett kom med en generell uttalelse om bostedsforelders medvirkningsplikt til samvær, og hvordan barn kan påvirkes av foreldres holdning til samvær. Det uttales ”etter et samlivsbrudd[...]ofte eksiste[r] et sterkt motsetningsforhold mellom de tidligere samboere/ektefeller og ikke sjelden også i forhold til den annens familie. I de tilfeller der motsetningene er sterke, kan det – selv med god vilje – vanskelig unngås at barna oppfatter dette. Den lojalitetskonflikt som dermed lett vil oppstå, kan lede til uvilje mot samvær med den av foreldrene som barnet ikke lever sammen med til daglig. Der denne har samværsrett med barna, stiller dette særlige krav til den av foreldrene som har omsorgen. Det vil være vedkommendes plikt aktivt å oppmuntre til og legge til rette for barnas samvær med den annen av foreldrene. Oppstår det likevel vanskeligheter i forhold til [utøvelse av] fastsatt samværsrett, vil [bostedsforelder] oftest måtte bære hovedtyngden av ansvaret.”⁵⁴ I saken ga barnet uttrykk for samværsvegring, hvor Høyesterett la til grunn at samværsvegringen skyldtes negativ påvirkning fra bostedsforelder. Bostedsforelder måtte bebreides for de problemer som hadde oppstått slik at det forelå samværssabotasje. Dommen tyder følgelig på at det foreligger samværssabotasje dersom samværsvegring skyldes påvirkning fra bostedsforelder.

I Rt-1982-116 uttalte retten at det var ”åpenbart at de meninger som et 4 ½ år gammelt barn gir uttrykk for, i meget stor grad gjenspeiler de holdninger som barnet opplever i sine nærmeste omgivelser”⁵⁵. Høyesterett uttalte videre at det ”må i høy grad bebreides [far] at samværsretten ikke er blitt gjennomført. Han har for eksempel ikke latt moren snakke med barnet alene i ro.”⁵⁶ Det var anført av far at samvær opphørte fordi datteren ikke ønsket samvær med mor. Saken viser hvordan Høyesterett trekker slutning om at datterens ønske ikke er reelt, og at samværsvegringen må bebreides far. Far hadde ikke aktivt medvirket til at samvær ble gjennomført. Han opptrådte eksempelvis passivt på sidelinjen når mor skulle hente datteren til samvær, i stedet for å oppmuntre til samværet. Høyesterett fant dermed at

⁵³ Rt-1982-116, Rt-1989-176, Rt-1991-1148, Rt-1997-797, Rt-2005-682, Rt-2010-216

⁵⁴ Side 804

⁵⁵ Side 119

⁵⁶ Side 119

det forelå samværs sabotasje. Dommen tilsier i likhet med Rt-1997-797 at det må foretas en vurdering av hvorvidt bostedsforelder kan bebreides for barnets samværsvegring.

Forarbeider om tvangsfullbyrdelse av samvær gir også inntrykk av at det kan forekomme tilfeller hvor barnets mening er påvirket og således utgjør samværshindring. Det uttales at ”betydningen av at barnet motsetter seg samværet, må i tilfelle vurderes i sammenheng med omsorgspersonens holdning til samværsspørsmålet.”⁵⁷ Tilsvarende følger det av forarbeider som omtaler blant annet fastsettelse av samvær at barn som ikke ønsker samvær ”ikke skal pålegges dette før saken er tilstrekkelig utredet og barnets og familiens situasjon er tilfredsstillende klarlagt. Det er viktig at bakgrunnen for barnets vegring undersøkes.”⁵⁸ Det uttales videre at ”spørsmålet om barnet er manipulert og/eller har utviklet negative bilder av eller forestillinger om den forelder som det ikke bor sammen med, er noe som domstolen må sørge for å utrede der det er opplysninger i saken som tilsier at det er behov for dette”.⁵⁹

Gjennomgående rettskilder tilsier at bostedsforelder ”hindrer” samværsretten når barnet ikke ønsker samvær, dersom barnets mening er påvirket av bostedsforelder, jf. § 43(5).

4.2.2. Nærmere om rettens vurdering av barnets begrunnelse

Det kan imidlertid oppstå et vanskelig bevissspørsmål for i hvilke tilfeller bostedsforelder er å bebreide for samværshindringen. I noen tilfeller kan bostedsforelder begrunne samværshindringen og barnets samværsvegring med beskyldninger om samværsforelders omsorgsevne. Dersom bostedsforelder mener at barnet utsettes for omsorgssvikt, burde forelderen ha reist sak om samværsnekt i henhold til § 43(1), eventuelt om en midlertidig avgjørelse, jf. §§ 63 og 60(1), fremfor å hindre den fastsatte samværsretten.⁶⁰ Retten må imidlertid ta stilling til bostedsforelders beskyldninger og om dette er grunnen bak barnets samværsvegring. Det vil innebære at barnets samværsvegring er reell og ikke påvirket av bostedsforelder.

⁵⁷ Prop.161 L (2015-2016) s.67

⁵⁸ Prop.85 L (2012-2013) s.45

⁵⁹ Prop.85 L (2012-2014) s.46

⁶⁰ Trude (1999)

Retten må således foreta en nærmere vurdering av hva som er grunnen bak barnets samværsvegring. På den ene siden er det mulighet for at barnets samværsvegring skyldes negativ påvirkning fra bostedsforelder. På den andre siden er det mulig at barnets ønske er dannet på eget grunnlag av andre årsaker, eventuelt at barnets samværsvegring skyldes forhold ved samværsforelders omsorgsevne.

Spørsmålet blir hvordan retten skal vurdere begrunnelsen for barnets samværsvegring, for å kunne fastslå hvorvidt bostedsforelder ”hindrer” samværsretten, jf. § 34(5).

Ved beskyldninger om overgrep må det bemerkes at det stilles et lavere beviskrav enn i straffesaker, for at anklager får betydning i foreldretvisten. Risikoen for overgrep må vurderes i foreldretvister til tross for at anklager er henlagt av politiet eller samværsforelder er frifunnet.⁶¹ Det viktige er ivaretagelsen av barnets beste hvor hensynet til beskyttelse mot vold og overgrep mot barnet står sterkt, jf. §§ 30, 48(2), BK art.19 og 34. Det er tilstrekkelig med ”en mindre grad enn 50 prosent sannsynlighet for at beviskravet kan anses oppfylt.”⁶² Det må imidlertid foreligge en ”reell risiko for at barnet blir utsatt for overgrep hos en av foreldrene”⁶³, og det ”kan ikke legges vekt på enhver påstand om overgrep. Det må legges til grunn at det som et utgangspunkt må foreligge forhold som underbygger påstanden.”⁶⁴ I noen tilfeller vil påstandene som gis være falske og motivert av å vinne frem i foreldretvisten.⁶⁵

Her foreligger en risikovurdering hvor det på den ene siden er risiko for at det har skjedd overgrep og at disse vil gjentas dersom barnet har samvær med denne forelder. På den andre siden står risikoen for at en forelder og et barn på feilaktig grunnlag ikke får anledning til å være sammen. Til tross for at forelder ikke er dømt som straffskyldig, er det fare for at forelder blir uriktig stigmatisert som overgriper, og barnet anser seg selv som et offer for overgrep, som også er alvorlig for et barn å tro. Det er også viktig å bemerke at retten ikke kan ordlegge seg slik at det gis strafferettslig skyldkonstatering overfor samværsforelder, for å ikke stride med uskyldspresumsjonen, jf. GrL. § 96(2) og EMK art.6 nr.2⁶⁶.

⁶¹ Ot.prp.nr.103 (2004-2005) s.56

⁶² Ot.prp.nr.103 (2004-2005) s.56

⁶³ Ot.prp.nr.103 (2004-2005) s.56

⁶⁴ Ot.prp.nr.103 (2004-2005) s.56

⁶⁵ Ot.prp.nr. 103 (2004-2005) s.29

⁶⁶ Dokument 16 (2011-2012) s.129, Ringvold v.Norge, Y v.Norge, O v.Norge og Hammern v.Norge.

Det blir dermed en viktig oppgave for domstolene å avdekke hvorvidt påstandene er holdbare og kan begrunne barnets samværsvegring, mot hvorvidt samværsvegringen skyldes påvirkning av bostedsforelder. I det følgende redegjøres for vurderingsmomenter gjennom rettspraksis i saker om samværshindring.

Det kan blant annet vises til Rt-1989-176 hvor bostedsforelder anførte at barna ikke ønsket samvær med samværsforelder blant på grunn av vonde minner, og beskyldte mor for vanskjøtsel av barna og alkoholmisbruk. Retten fant ingen holdepunkter for dette. I stedet fant Høyesterett at far påvirket barna til å få et hatsk forhold og negative forestillinger om mor som savnet forankring i virkeligheten. Påstandene om mors omsorgsevne som grunnlag for barnas samværsvegring, var dermed ikke holdbare, slik at det forelå samværs sabotasje.

I Rt-1996-398 ønsket barna ikke å gjennomføre samvær, og bostedsforelder anmeldte samværsforelder for mishandling, vold og seksuelle overgrep mot barna. Anmeldelsene var henlagt av politiet, og ble tatt opp av retten ved spørsmålet om omsorgsoverføringen. Høyesteretts risikovurdering var knapp da de ikke fant noe grunnlag for å legge til grunn mors anklager. Det kunne legges til grunn at far ikke hadde misbrukt barna seksuelt, og at han ikke hadde ”forholdt seg slik at det er grunn til å frykte for misbruk av eller vold mot barna i fremtiden”⁶⁷. I stedet kom Høyesterett frem til at mors holdning påvirket barna negativt, med blant annet henvisning til sakkyndiges utredning om mors karakteregenskaper. Påstandene om fars omsorgsevne som grunnlag for barnas samværsvegring, var dermed ikke holdbare, slik at det forelå samværs sabotasje.

Bostedsforelders samværshindring i Rt-2005-682 ble også begrunnet med barnets samværsvegring, hvor bostedsforelder anklaget samværsforelder for vold og alkoholmisbruk. Retten fant ingen holdepunkter for anklagene. I stedet fant retten at jentens samværsvegring skyldtes mors påvirkning av barnet. Høyesterett trekker frem at måten bostedsforelder forholdt seg på i saken, tydet på at hun ønsket å straffe far og det var bevis for at mor hadde omtalt far negativt i samtaler med barnet. Dette tilsa at mor kunne bebreides for samværs sabotasje. Samtidig mente Høyesterett at samværsforelder var noe ansvarlig for samværsvegringen, på grunn av måten han taklet samværsbruddet på. Han hadde vært opprørt

⁶⁷ Side 402

og sint i telefonsamtaler og brev til mor, som barnet fikk kjennskap til og overhørte. Samværsforelder burde forstått at situasjonen ikke kunne endres ved denne oppførselen og at dette skapte ytterligere press på datteren. Likevel måtte mor bebreides i ytterligere grad enn far. Det forelå således samværs sabotasje.

Gjennomgående rettspraksis tyder på at det må foretas en totalvurdering av bevis og øvrige forhold som fremgår i saken ved redegjørelse for barnets samværsvegring, for å kunne fastslå hvorvidt bostedsforelder ”hindrer samværsrett[en]”, jf. § 34(5). Relevante vurderingsmomenter gjennom rettspraksis ved vurdering av grunnen bak barns samværsvegring, har blant annet familiesituasjonen, foreldrenes holdninger, personlige egenskaper, omsorgsevne og øvrige bevis som kan støtte under ulike beskyldninger som fremlegges. I alle de overnevnte sakene kom retten frem til at samværsvegringen skyldtes negativt påvirkning av bostedsforelder, og at beskyldningene om samværsforelders omsorgsevne ikke hadde holdepunkter for seg. Det forelå således samværs sabotasje.

4.2.3. Foreldrefremmedgjøring

Begrepet ”Parental Alienation Syndrome”, på norsk ”foreldrefremmedgjøringssyndrom”/”foreldrefiendtlighetssyndrom” utgjør et begrep for tilfeller hvor et barnet blir påvirket eller manipulert av sin forelder til å utvikle et fiendtlig bilde av den annen forelder, samt ofte dens øvrige familie, venner og hverdag.⁶⁸ I saker hvor barn uttrykker samværsvegring i saker om samværs sabotasje, kan det altså foreligge foreldrefremmedgjøring. Dersom dette er tilfellet, er det grunn til å vurdere begrepets rettslige legitimitet for å benyttes.

Spørsmålet er om begrepet foreldrefremmedgjøring er legitimert for rettslig vurdering i saker om samværs sabotasje.

I et informasjonshefte fra Barne- og likestillingsdepartementet (BLD) utgitt i 2008, gis det uttrykk for at en bør være kritisk til bruk av begrepet PAS. Dette begrunnet med at ”en sykeliggjøring av foreldre og barn som gir opplysninger om mishandling og overgrep [kan] ta oppmerksomheten bort fra alvorlige handlinger som er skremmende, krenkende og

⁶⁸ Tidsskriftet Den Norske Legeforening (2019)

ydmykende og som kan ha stor innvirkning på barnets og forelderens psykologiske fungering.”⁶⁹

BLD viser til the American Psychological Association som advarte mot bruk av syndromet, og en amerikansk veileder for dommere anbefalte at påstander om PAS ikke burde tillates i retten, samt at PAS ikke var en diagnostisk klassifikasjon i verken ICD-10 eller DSM-IV⁷⁰.

Det har imidlertid skjedd en utvikling på dette området. Den 18. desember 2018 ble fenomenet anerkjent som en reelt eksisterende diagnose i verdens helseorganisasjon (WHO) i ICD-11, under betegnelsen QE52 *Problem associated with interpersonal interactions in childhood*⁷¹.

I 2015 ble fenomenet også bekreftet i læreboken i rettspsykologi fra American Psychological Association.⁷² Det finnes mer enn 1000 forskningsartikler som blant annet kan søkes opp via Vanderbilt University sin database, hvorav flere av artiklene er fra nyere år, som viser at slik foreldreatferd gjenkjennes over hele verden i helsetjeneste, velferdstjeneste og rettssystemer.⁷³ I Storbritannia og USA ser man nå på foreldrefremmedgjøring som en form for omsorgssvikt og tilstreber rettsinngrep ved samværs sabotasje eller andre tegn på foreldrefremmedgjøring.⁷⁴

BLD viser til at ”frykten for å bli sykeliggjort kan også føre til at foreldre vegrer seg for å fortelle om vold og overgrep.”⁷⁵ Det er imidlertid flere kjennetegn på barn som lider av foreldrefremmedgjøringssyndromet som skiller seg fra tegn på barn som har vært utsatt for reell omsorgssvikt eller overgrep⁷⁶. Det pekes på særlig fem hovedkriterier som foreligger:

⁶⁹ BLD informasjonshefte (2008) s.36

⁷⁰ BLD informasjonshefte (2008) s.37

⁷¹ ICD-11 for Morality and Morbidity Statistics. <https://icd.who.int/browse11/l-m/en> (2018)

⁷² Ackerman MJ, Gould JW. Child custody and access. I: Cutler BL, Zapf PA, red. APA handbook of forensic psychology. Washington DC: American Psychological Association; 2015: 425-57

⁷³ The Parental Alienation Database. Center for Knowledge Management Vanderbilt University Medical Center. <https://www.mc.vanderbilt.edu/pasg/>

⁷⁴ Tidsskriftet Den Norske Legeforening (2019), Harman JJ, Kruk E, Hines DA. Parental alienation behaviors: An unacknowledged form of family violence. Psychol Bull 2018; 144: 1275-99

⁷⁵ BLD informasjonshefte (2008) s.36

⁷⁶ Tidsskriftet Den Norske Legeforening (2019)

1) barnet er negativ overfor forelderen som den ikke vil ha kontakt med, hvor avstandtakingen er uproporsjonal med hva barnet kan fortelle om konkrete opplevelser med forelderen, 2) barnet er fastlåst med fordømmelse av den ene forelderen og idealisering av den andre, 3) barnet deltar i svertende behandling av forelderen, 4) snakker om forelderen med lånte uttrykk som ikke er aldersadekvate, og 5) snakker nedsettende om forelderens familie som det tidligere har hatt god kontakt med. Tilstedeværelsen av disse kriteriene er viktige holdepunkter som skiller mellom saker hvor det foreligger foreldrefremmedgjøring, og hvor det foreligger reell omsorgssvikt fra samværforelderens side. Det må foretas vurderinger av kyndige psykologer med tilstrekkelig kunnskap på området.

Til tross for at BLD har uttalt kritikk mot anvendelse av begrepet, viser samtlige dommer ovenfor,⁷⁷ at retten likevel indirekte vurderer hvorvidt det foreligger foreldrefiendtlighet uten at begrepet benyttes direkte. Det vurderes hvorvidt det foreligger manipulasjon og negativ påvirkning av barnet hvor flere av de nevnte kjennetegn har vært vurderingsmomenter.

Eksempelvis i Rt-1989-176 ser en at retten påpeker at ”både tema og ordvalg i angrepene på moren er av voksen karakter, og at det vesentlige som barna anfører er generelle karakteristikk og ikke referer seg til episoder som de skal ha opplevet.”⁷⁸ Gjennom observasjon av sakkyndige hadde barna ikke klart å si noe positivt om moren og hun hadde i deres forestillingsverden ikke noen menneskelig forsonende trekk. Dette er noen av kjennetegnene på at barnet er foreldrefremmedgjort. Dermed har retten indirekte vurdert hvorvidt barnet er foreldrefremmedgjort uten å bruke denne betegnelsene.

I Rt-2005-682 gir den ene sakkyndiges hypotese om barnets motvilje klart uttrykk for det som en betegner som foreldrefremmedgjøring. Hypotesen innebar at det forelå kynisk sabotasje av fars samværsrett, hvor mors atferd var en bevisst klamring til, og manipulasjon av, jenten med hensikt å oppnå økonomiske fordeler, eller for å straffe far. Dette ble beskrevet som et psykisk overgrep hvor barnet etterhvert ga opp fordi lojalitetskonflikten ga for stort psykisk ubehag og slitasje på barnet. Hypotesen dannet grunnlag for rettens avgjørelse.

⁷⁷ Se punkt 4.2.1.-4.2.2.

⁷⁸ Side 181

Det finnes imidlertid et par dommer fra lagmannsretten og tingretten hvor selve ordet blir nevnt. Søk i Lovdata viser at fenomenet er anført av en part i minst 19 saker etter barneloven. I minst 7 saker har sakkyndige benyttet begrepet. I 5 av sakene saker har retten selv har benyttet begrepet i forbindelse med rettens vurdering av saken. Begrepet ble for første gang benyttet i retten i to avgjørelser fra lagmannsretten i 1997 og har blitt benyttet jevnt frem til dags dato.

I sammenheng med saker om samværshindring, hvor retten selv har uttalt begrepet ”foreldrefiendtlighet” kan det blant annet vises til LG-2017-131117. Det ble uttalt at retten ikke fant ”holdepunkter for at [mor] har bidratt til foreldrefiendtlighet, slik far har gjort gjeldende”. Derimot var datterens samværsvegring var her reelt begrunnet på grunnlag av fars opptreden. Tilsvarende brukte retten begrepet ”foreldrefiendtlighet” i LA-2016-66019. Her utaler retten at barna stod i en lojalitetskonflikt som ”har medført at de har utviklet en form for foreldrefiendtlighet i forhold til far”. I LH-2011-180752-2 uttalte retten at det er ”ingen holdepunkter i saken for at [mor] har vært en [...] foreldreutstøter, i henhold til fremlagt teori om ”parental alienation syndrome”, da det var mer sannsynlighet for andre grunner bak samværsvegringen.

I LG-2017-32996 blir begrepet ”foreldrefiendtlighet” anført å foreligge mot far i saken overfor ham og hans familie, mens mor kom med beskyldninger mot far om vold, alkoholmisbruk og seksuelle overgrep hos barna, som retten ikke fant holdepunkter for. I stedet fant retten at mor hadde en negativ innvirkning i barnas fungering og utvikling. Retten selv benytter imidlertid ikke begrepet ”foreldrefremmedgjøring”, selv om vurderingen tyder på at det er dette som drøftes. Også i LB-2010-42438 tyder rettens vurdering på at foreldrefremmedgjøringssyndromet vurderes, selv om retten ikke direkte nevner begrepet. Begrepet imidlertid brukt av sakkyndige i saken, hvor det uttales at det er kjent i foreldretvister med høyt konfliktnivå at ”barna utvikler såkalt ”foreldrefiendtlighetssyndrom” der barnet tar sterk avstand fra den ene av foreldrene for å kunne leve i harmoni med hovedomsorgsgiver.” Her fant retten fant klare indikasjoner på at mor hadde fremmet uriktige beskyldninger om seksuelle overgrep av far mot datteren og manipulerende relasjon mellom mor og datter, som ledd i en omsorgskamp om datteren.

Gjennomgående praksis tyder på at foreldrefremmedgjøring blir vurdert av retten i forbindelse med samværs sabotasje. I noen saker fra lagmannsretten blir begrepet

”foreldrefremmedgjøring” benyttet av retten selv. Den rettslige legitimitet av begrepet, fremstår likevel usikkert. Høyesterett benytter ikke begrepet i sine avgjørelser, selv om det i noen saker fremstår som at foreldrefremmedgjøring blir vurdert.

4.3. Oppsummering

Hovedregelen er at barn har rett til å ta del i personlige avgjørelser, herunder gjennomføring av samværsretten. Det kan derfor i utgangspunktet tenkes at bostedsforeldre ikke ”hindrer” samvær, når det er barnet selv som ikke ønsker å gjennomføre samværet, jf. § 43(5). Ved spørsmålet om det foreligger samværs sabotasje i saker der barnet motsetter seg samvær, må retten vurdere årsaken bak samværsvegringen. I noen tilfeller er samværsvegringen reell og velbegrunnet. I andre tilfeller er barnets mening påvirket av den bostedsforelders holdning til samværsretten. Ved sistnevnte tilfeller legger rettspraksis til grunn at det foreligger samværs sabotasje. I situasjoner hvor barn er påvirket av bostedsforelder, kan det være grunn til å vurdere hvorvidt det foreligger foreldrefremmedgjøring. Rettspraksis tyder på at foreldrefremmedgjøring vurderes uten bruk av begrepet. Begrepets rettslige legitimitet er likevel uklart.

5. Samværs sabotasje som moment i rettens nye avgjørelse

5.1. ”Særlege grunner”, jf. § 63

Dersom det fastlegges at det foreligger samværshindring etter § 43(5), må det vurderes hvorvidt foreldreansvar og bosted for barnet bør endres. Selv om det kan kreves ny avgjørelse, jf. § 43(5), må det foreligge ”særlege grunner” for å endre avgjørelsen, jf. § 63(2) andre setning.

Spørsmålet blir om samværs sabotasje innebærer ”særlege grunner” for å endre avgjørelse om foreldreansvar og bosted for barnet, jf. § 63(2) andre setning.

En naturlig språkforståelse av ”særlege grunnar” gir anvisning på en høy terskel. Forståelsen støttes av bestemmelsens formål med å skape en viss ro og stabilitet for barnet om avgjørelser som treffes, jf. Ot.prp.nr. 62 (1979-1980).⁷⁹

I teorien legges til grunn at ”særlige grunner” som oftest består i at forholdene har endret seg eller at forholdene har blitt feilaktig bedømt i tidligere sak. Hvor mye som skal til, vil bero på hvor omfattende endring det er tale om.⁸⁰ Ved samværssabotasje har forholdene endret seg, som tilsier at det foreligger ”særlige grunner”. Likevel kan det tenkes at det skal mer til for å endre avgjørelsen ettersom det er tale om endring av foreldreansvaret og fast bosted. Dette utgjør en mer omfattende endring enn eksempelvis mindre endringer i samværsretten.

Forarbeidene til § 43(5) ble formulert i Innst.O.nr.23 (1988-1989)⁸¹ i forbindelse med drøftelse vedrørende tvangsbot hvor komiteen oppfattet situasjonen som utilfredsstillende, og ga uttrykk for at ”den som motsetter seg at samværsrett kan gjennomføres som forutsatt, gjør seg skyldig i en betydelig omsorgssvikt overfor barnet”⁸². Komiteen understreket at dersom samværsrett er fastsatt, bør ikke samvær hindres av den som barnet bor hos, uten at det får konsekvenser. Komiteen viser til § 56(1), daværende § 39(2), som gir hjemmel for at det kan reises sak om foreldreansvar, fast bosted og samvær, dersom foreldrene er uenig om dette. Dette kunne tjene som hjemmel for å reise sak om samværssabotasje. Komiteen mente imidlertid at § 56(1) var ”kanskje lett å overse” på grunn av den generelle formuleringen.⁸³ Det var dermed nødvendig med en ny regel som uttrykkelig og tydelig ga hjemmel for å reise ny sak dersom det foreligger samværssabotasje. Forarbeidene gir dermed uttrykk for at samværssabotasje danner grunnlag for å endre tidligere avgjørelse, begrunnet med at hindring av samvær anses som omsorgssvikt av den samværssaboterende forelder, og at dette må få konsekvenser.

Forarbeidsuttalelsene blir understreket i blant annet Rt-1997-797. Førstvoterende uttaler at ”de problemer som har knyttet seg til utøvelse av samværsretten, vil klart nok kunne være særlige grunner etter denne bestemmelsen.”⁸⁴

⁷⁹ Side 50

⁸⁰ Backer (2008) s.592-593

⁸¹ Side 6-7

⁸² Haugli (1993) s.192

⁸³ Haugli (1993) s.193

⁸⁴ Side 801

Til tross for at ordlyden gir anvisning på en høy terskel, følger det av Rt-2005-682 at ”når avgjørelsen om daglig omsorg og om samværrett i henhold til barneloven § 48 først og fremst skal rette seg etter det som er best for barnet, kan kravet om ”særlege grunner” for endring ikke forstås som noe strengt krav”⁸⁵.

Kravet om ”særlige grunner” for å treffe ny avgjørelse, stiller imidlertid et krav om ”konkrete og påviselige grunner” for at det er til barnets beste å foreta endring, jf. Rt-1997-442⁸⁶ som gjaldt midlertidig avgjørelse av barnets bosted. Her hadde mor ikke respektert tidligere rettsavgjørelser som forelå og hadde ikke etterkommet politiets pålegg om å stryke barnet ut av sitt pass. Dommen tyder på at samværssabotasje som kan påvises er tilstrekkelig for å fastslå at det er tale om konkrete og påviselige grunner.

Det påpekes at bestemmelsen må leses lys av § 48 som legger til grunn at enhver avgjørelse skal ivareta barnets beste. Dette tilsier at samværssabotasjen i seg selv ikke tilstrekkelig for å endre avgjørelsen, det må kreves at endring av avgjørelsen er til barnets beste. Denne forståelse støttes av lovens forarbeider.⁸⁷ I Innst.O.nr.23 (1988-1989) presiseres at retten hele tiden må ”ha for øyet hva som *totalt sett er til barnets beste* og ta sin avgjørelse ut fra dette (min utheving).”⁸⁸

Samværssabotasje kan således utgjøre ”særlige grunner” for å endre tidligere avgjørelse dersom samværssabotasje kan påvises og endring av avgjørelsen vil være til barnets beste, jf. § 63.

5.2.Samværssabotasje som moment i rettens materielle resultat

5.2.1. Hvorvidt samværssabotasje utgjør et moment i rettens materielle resultat

⁸⁵ Avsnitt 25

⁸⁶ Side 445

⁸⁷ Innst.O.nr.23 (1988-1989) s.7, Prop.161 L (2015-2016) s.67

⁸⁸ Side 7

Spørsmålet er hvorvidt samværssabotasje utgjør et moment ved rettens vurdering av det materielle resultat av foreldreansvar og fast bosted, i vurderingen av barnets beste.

Ordlyden i § 43(5) åpner ikke direkte for at samværssabotasje utgjør et moment i rettens vurdering når det treffes ny avgjørelse. Det fremgår imidlertid av Innst.O.nr.23 (1988-1989) at det ”ved vurderingen” av den nye avgjørelsen skal legges ”betydelig vekt” på samværshindringen dersom den ikke er velbegrunnet⁸⁹. I Rt-1991-1148 vises det til at lovgiver i Innst.O.nr.23 (1988-1989) ”har tilkjennegitt at kontakt med begge foreldre er et sentralt og *selvstendig moment* ved vurderingen i en tvist om overføring av foreldreansvaret og en daglige omsorg”⁹⁰. Forarbeidene og Høyesterett tilsier at samværssabotasje inngår som et moment ved den materielle avgjørelse om fast bosted og foreldreansvar.

Det har imidlertid blitt diskutert i teorien hvorvidt forarbeidene og Rt-1991-1148 tilsa at samværssabotasje får selvstendig betydning *ved siden av* prinsippet om barnets beste, eller ved at sabotasjemomentet skal tillegges betydelig vekt *ved* vurderingen av barnets beste.

Fleicher hevder at § 43(5) kun prosessuelt åpnet for at det ved samværssabotasje kan kreves ny avgjørelse, og at lovteksten ikke sier noe om momentene ved vurderingen⁹¹. Haugli peker på at komiteen ikke presiserte hvorvidt de siktet til vurderingen av foreldreansvar og barnets bosted, eller til vurderingen av barnets beste. Dersom forarbeidene sikter til vurderingen av foreldreansvar og bosted, kan det tyde på at lovgiver mente å gi samværssabotasjen selvstendig betydning *ved siden av* hensynet til barnets beste. Den annen tolkning vil være at samværssabotasjen har betydelig vekt *ved* vurderingen av barnets beste. Hun konkluderer imidlertid med at barnets beste må anses som det overordnede hensyn som ved enhver avgjørelse i foreldretvister, slik at samværssabotasjen inngår som et moment *ved* vurderingen av hva som er barnets beste⁹². Nyere teori, herunder Backer, viser til at § 43(5) har betydning for den materielle vurderingen, med henvisning til forarbeidene og rettspraksis. Han gir uttrykk for at det skal foretas en helhetsvurdering av hva som er til barnets beste, men samværssabotasjen kan tillegges betydelig vekt herunder.⁹³

⁸⁹ Side 7

⁹⁰ Side 1153

⁹¹ Fleicher (1993) s.253

⁹² Haugli (1993) s.196-197

⁹³ Backer (2006) s.406

Gjennomgående rettskilder tilsier at samværs sabotasje utgjør et moment i rettens materielle resultat, hvor momentet skal tillegges vekt ved vurderingen av barnets beste.

Det kan dermed legges til grunn at samværs sabotasje utgjør et selvstendig moment for rettens materielle resultat. Samværs sabotasjen skal tillegges betydelig vekt når den ikke har gode grunner for seg, men det avgjørende for resultatet skal være ivaretagelsen av barnets beste. Det må følgelig foretas en helhetsvurdering hvor flere momenter er sentrale for avgjørelsen. Det vil i det følgende nærmere vurderes hvorvidt samværs sabotasje gir utslag for ulike hensyn ved rettens avgjørelse om fast foreldreansvar og bosted for barn.

5.2.2. Hensynet til best samlet foreldrekontakt

Det er ubestridt at samværs sabotasje gir utslag for hensynet til best samlet foreldrekontakt, som taler for omsorgsoverføring. I Rt-1991-1148 vises det til at lovgiver ved vedtakelsen av § 43(5) ”har tilkjennegitt at *kontakt med begge foreldre er et sentralt og selvstendig moment ved vurderingen*”(min utheving).⁹⁴ Uttalelsen tyder på at momentet gir utslag for både hensynet til best mulig foreldrekontakt.

Høyesterett har i flere saker gitt uttrykk for at samværs sabotasje gir utslag for hensynet til best samlet foreldrekontakt. Det kan eksempelvis vises til Rt-1982-116 hvor Høyesterett uttaler at datteren får ”den beste og vedvarende kontakt med begge foreldre ved at [mor] får foreldreansvaret”⁹⁵. Retten uttalte i Rt-1989-176 at det ikke var grunn til å tvile på ”at barna hos [mor] får opprettholde kontakt med begge foreldre”. Tilsvarende uttales i Rt-2005-682 at det ”far utvilsomt vil gi [barnet] best kontakt med begge foreldre[...]uten de problemer som en kan forutse vil følge dersom[barnet] blir boende hos mor. I Rt-2010-216 uttales at ”hensynet til mest mulig samlet foreldrekontakt isolert sett [tilsier] at [barnet] flytter til far, enn omvendt.”

Viktigheten av samlet foreldrekontakt, kommer frem i samtlige dommer, hvor det er fokus risikoen for barnets person- og identitetsutvikling. Dersom barnet bor hos

⁹⁴ Side 1153

⁹⁵ Side 119

samværssaboterende forelder, vil barnet for det første miste kontakten med sin andre forelder som er viktig for barnets utvikling. For det andre fryktes at barnets lojalitet til også bostedsforelder kan snu seg i fremtiden på bakgrunn av samværhindringen. Dette kan også medføre betydelige problemer for barnets utvikling, jf. eksempelvis Rt-1989-17.

Samværssabotasje gir følgelig utslag for hensynet til best samlet foreldrekontakt, og trekker i retning av omsorgsoverføring.

5.2.3. Foreldrenes omsorgsevne – samværssabotasje som omsorgssvikt

Spørsmålet er hvorvidt samværssabotasje gir utslag for hensynet til foreldrenes omsorgsevne på bakgrunn av at samværssabotasje kan anses som omsorgssvikt, og således trekke i retning av omsorgsoverføring.

Det bemerkes at foreldres omsorgsevne er knyttet til at barnet ikke skal utsettes for ”vald eller på anna vis bli handsama slik at den fysiske eller psykiske helse blir utsett for skade eller fare”, jf. § 48(2). I sammenheng med samværssabotasje, kan det vurderes hvorvidt sabotasjen og samværssaboterende forelder medfører at barnets ”psykiske helse blir utsett for skade eller fare”, jf. § 48(2). Av Ot.prp.nr.103 (2004-2005) følger at bestemmelsen tar særlig sikte på vold og overgrep, ”men også annen omsorgssvikt omfattes.”⁹⁶

Innst.O.nr.23 (1988-1989) la som tidligere nevnt til grunn at ”den som motsetter seg at samværsrett kan gjennomføres som forutsatt, gjør seg skyldig i en betydelig *omsorgssvikt* overfor barnet (min utheving)”.⁹⁷ Forarbeidene tyder følgelig på at lovgiver anser samværssabotasje som omsorgssvikt.

I saker om samværssabotasje hvor barnet ikke ønsker samvær, vurderer retten bakgrunnen for barnets samværsvegring⁹⁸. I saker hvor bostedsforelder har angitt beskyldninger om bostedsforelders omsorgsevne, foretas vurderinger knyttet til hvorvidt det er holdepunkter for dem. På den måten foretas også en vurdering av samværsforelderens omsorgsevne. Når retten

⁹⁶ Side 56

⁹⁷ Haugli (1993) s.192

⁹⁸ Se punkt 4.2.

legger til grunn at det foreligger samværshindring uten gode grunner for seg, kan retten se bort fra at det foreligger omsorgssvikt fra samværsforelders side.

I samtlige saker om samværs sabotasje fra Høyesterett, legges til grunn at *begge* foreldre har gode *materielle* omsorgsevner for barna hvor det pekes på oppvekstvilkår og foreldrenes boforhold. Det kan vises til blant annet Rt-1982-116⁹⁹, Rt-1989-176¹⁰⁰, Rt-1991-1148¹⁰¹, Rt-1997-797¹⁰², Rt-2005-682¹⁰³ hvor dette tydelig legges til grunn i starten av rettens avgjørelser. Mer uklart er imidlertid hvorvidt hensynet til *bostedsforelders emosjonelle* omsorgsevne blir belyst, og i så fall hvordan omsorgsevnen blir vurdert.

Høyesterett uttalte i Rt-1989-176 at ”jeg stiller et stort spørsmålstegn ved farens omsorgsevne.¹⁰⁴” At barna ble materielt sett var godt tatt vare på og opptrådte velfungerende, kunne ikke være tilstrekkelig. Barna hadde psykiske skader av konflikten ifølge sakkyndiges utredning. Dommer tyder på at hensynet til bostedforelderens omsorgsevne blir problematisert, hvor retten tydelig skilte mellom bostedsforelders materielle og emosjonelle omsorgsevne. Uttalelsen tyder på at retten anså samværs sabotasje som omsorgssvikt, i likhet med hva som følger av blant annet forarbeidsuttalelsene i innst.O.nr.23 (1988-1989)¹⁰⁵.

I Rt-1997-797 uttalte retten, etter å ha slått fast at begge foreldre har god materiell omsorgsevne for barna, at ”sakens kjerne ligger på et annet plan: Faren har opplevd en sterk uvilje fra moren [...] mot å la barna få ha kontakt med ham. Han mener at dette skaper en urimelig og ødeleggende psykisk belastning for barna”¹⁰⁶. Retten uttaler så at ”jeg er enig i at en slik holdning fra den av foreldrene som har omsorgen for barna, viser en alvorlig svikt i forhold til det ansvar som vedkommende er pålagt”,¹⁰⁷ og viste til Innst.O.nr.23 (1988-1989). Uttalelsen kan imidlertid tolkes å rette seg mot svikt i ansvaret etter medvirkningsplikten etter §42, og ikke omsorgssvikt som sådan. Konteksten som uttalelsen ble gitt i, tilsier imidlertid at

⁹⁹ Side 119

¹⁰⁰ Side 181

¹⁰¹ Side 1153

¹⁰² Side 802

¹⁰³ Avsnitt 28-29

¹⁰⁴ Side 181

¹⁰⁵ Side 6-7

¹⁰⁶ Side 802

¹⁰⁷ Side 802

retten omtaler foreldrenes omsorgsevner og således at samværssabotasje kan anses som omsorgssvikt.

Utover den nevnte Høyesterettpraksis foretar retten ingen nærmere vurdering av samværssaboterende forelders emosjonelle omsorgsevne. Rettepraksis er dermed noe utydelig på hvorvidt samværssabotasje innebærer svekket omsorgsevne.

Den emosjonelle omsorgsevne er imidlertid en type hensyn som kan være vanskeligere for retten å fastslå. Retten er forsiktig med å karakterisere og gi uttrykk for egne vurderinger av foreldrene da de ikke er godt kjent med partene i saken.¹⁰⁸ Dette kan forklare hvorfor retten er noe tilbakeholden med å karakterisere samværssabotasje som omsorgssvikt. Det kommer likevel frem informasjon om foreldres egenskaper gjennom partsforklaringene og i sakkyndiges utredninger, som danner et viktig bakteppe rettens avgjørelser.

Det er viktig å bemerke seg at i flere saker om samværssabotasje har foreldre påvirket sitt barn til å innta en negativ holdning til den annen¹⁰⁹. Forelderen påvirker barnet til å velge vekk en annen nær omsorgsperson og familiekrets som er av stor betydning for et barns oppvekst, identitetsutvikling og senere liv. Som sett i punkt 4.2.3. er det flere saker om samværssabotasje hvor bostedsforelder også angir falske beskyldninger om samværsforelders omsorgsevne, blant annet beskyldninger om vold, overgrep, rusmisbruk og annen omsorgssvikt eller negative personegenskaper. Når retten finner at dette er tilfellet, er det grunner til å vurdere vedkommendes personlighet og omsorgsevne¹¹⁰. Samværssabotasje kan tyde på at samværssaboterende forelder har manglende forståelse for hva som er barnets beste og dens behov for sin andre forelder, og innehar en personegenskap som kan skade barnet. Å bli boende hos samværssaboterende forelder kan da tenkes å ikke være til barnets beste.

Av Ot.prp.nr. 103 (2004-2005) følger det at i saker der foreldre gir uriktige anklager om vold og overgrep, vil dette, i tillegg til å føre til straffereaksjon etter strl. § 222, ”slå negativt ut i forhold til muligheten for å vinne fram i saken. *Foreldrenes personlige egenskaper* er et *moment* ved barnets beste-vurderingen og det er klart at det vil anses som et meget negativt trekk ved en forelder å komme med slike påstander dersom vedkommende vet at de ikke er

¹⁰⁸ Haugli (2007) s.365

¹⁰⁹ Se punkt 4.2.

¹¹⁰ Ot.prp.nr. 103 (2004-2005) s.29

riktige (min utheving).”¹¹¹ Uttalelsen gir uttrykk for at slike tilfeller gir utslag for hensynet til foreldrenes omsorgsevne, i form av foreldrenes personlige egenskaper og personlighet, som taler for omsorgsoverføring.

Forarbeidene og noen rettsavgjørelser tyder på at samværssabotasje anses som omsorgssvikt. Likevel er det kun i Rt-1989-176 og Rt-1997-797 at den emosjonelle omsorgsevne hos bostedsforelder blir belyst. I øvrige Høyesterettsavgjørelser om samværssabotasje blir dette verken påpekt eller vurdert. Det kan tenkes at rettspraksis utviser forsiktighet for å karakterisere samværssabotasje som omsorgssvikt på et generelt plan. Likevel kan det være noe kritikkverdig at retten ikke vurderer omsorgsevnen hos bostedsforelder nærmere i slike tilfeller, ettersom foreldres omsorgsevne er et betydelig hensyn som retten plikter å vektlegge, jf. § 48(2).¹¹² Hensynet om barnets beste tilsier at den materielle omsorgsevne ikke er tilstrekkelig dersom omsorgsgiver bedriver emosjonell omsorgssvikt. Hensynet til foreldrenes omsorgsevne *kan* dermed trekke i retning av omsorgsoverføring.

5.2.4. Sanksjons- og prevensjonshensynenes betydning ved avgjørelsen

Spørsmålet er hvorvidt samværssabotasje gir utslag for at hensynet til sanksjonerings- og prevensjonshensyn kan vektlegges i saker om samværssabotasje, som trekker i retning av omsorgsoverføring.

Sanksjons- og prevensjonshensyn er ikke ansett som et hensyn under barnets bestevurderingen. Hensynene rettes ikke mot ivaretagelsen av barnet i saken, men har som virkning å reagere på rettstridig handling og virke avskrekkende for allmennheten. Ved å flytte barn fra en samværssaboterende forelder til den annen, vil dette virke som en straffesanksjon mot forelderens som driver samværssabotasje. Dersom en lar samværssaboterende foreldre beholde barnet, kan dette gi uttrykk for aksept av, og lønnsomhet ved, samværssabotasje. Det kan dermed vurderes hvorvidt dette hensyn kan vektlegges i slike saker.

¹¹¹ Side 29

¹¹² Ot.prp.nr.103 (2004-2005) s.56

Ved utarbeidelsen av barneloven av 1981 ble det diskutert hvilken andre sanksjoner enn tvangsbortsettelse som burde benyttes ovenfor den som samværshindring.¹¹³ Barnelovutvalget pekte på overføring av en overføring av foreldreansvaret som sanksjon, men fant at dette ville være i strid med grunntanken om at avgjørelser skal bero på barnets beste. Forarbeidene gir uttrykk for at retten ikke kan avgjøre omsorgsoverføring utelukkende på grunn av en sanksjonstankgang.

I Rt-1989-176 forelå en sterk motstrid mellom hensynet til best samlet foreldrekontakt på den ene siden og hensynet til status quo og barnets medbestemmelsesrett på den andre siden. Retten uttaler at i saker hvor det er ”nærmest umulig å avgjøre hva som er best for barna, er det[...]adgang til å også legge vekt på andre hensyn. Slike andre momenter taler her klart for at moren må gis omsorgen. Noe annet ville være å ”belønne” en part som uhjemlet har bortført barna og senere har inngitt dem et vrengebilde av deres mor.”¹¹⁴ Rettens uttalelse gir oppfatning av at samværs sabotasje gir utslag for et sanksjon- og prevensjonshensyn overfor samværs saboterende foreldre, og at dette hensyn kan vektlegges ved avgjørelsen. Videre at dette kan gjøres i situasjonen hvor det er umulig å avgjøre saken basert på de øvrige hensyn, fordi den ene løsningen ikke er bedre enn den andre.

I Rt-1991-1148 vises det til at lovgiver i Innst.O.nr.23 (1988-1989) har tilkjennegitt ”trusselen om tapet av foreldreansvaret ble ansett som et godt virkemiddel til å sikre at samværsretten ble gjennomført (min utheving).”¹¹⁵ Rettens uttalelse gir oppfatning av at samværs sabotasje gir utslag for et sanksjon- og prevensjonshensyn og at dette hensyn kan vektlegges ved avgjørelsen. I saken ble det bestemt omsorgsoverføring. Det ble imidlertid også lagt vekt på hensynet til best samlet foreldrekontakt, slik at det er uklart hvor stor vekt det ble lagt på sanksjons- og prevensjonshensyn.

Fleischer¹¹⁶ og Haugli¹¹⁷ er imidlertid kritisk til denne domsavgjørelsen. De mener at førstvoterende i Rt-1991-1148 la for stor vekt på sanksjonshensyn uten at resultatet var til barnets beste. Backer¹¹⁸ er imidlertid uenig i denne tolkning av dommen, hvor han hevdet at

¹¹³ NOU 1977:35 s.83

¹¹⁴ Side 183

¹¹⁵ Side 1153

¹¹⁶ Fleischer (1993) s.253

¹¹⁷ Haugli (1993) s.235

¹¹⁸ Backer (2006) s.346-347

rettens avgjørelse var basert på hva som ville være til barnets beste på lang sikt. I forhold til Rt-1989-176 har det ikke vært reist tilsvarende kritikk i juridisk teori. Forskjellen synes å være at sanksjons- og prevensjonshensynet ble her vektlagt i en sak hvor retten fant det umulig å utpeke at den ene løsningen var bedre for barnet enn den andre.

Det bemerkes imidlertid at dersom retten legger avgjørende vekt på hensynet til best samlet foreldrekontakt, slik at omsorgsoverføring blir fastsatt, så vil automatisk denne avgjørelse samtidig ivareta hensynet til sanksjons- og prevensjon. Ivaretagelse av dette hensyn kan dermed skje til tross for at retten ikke direkte gir uttrykk for at hensynet vektlegges.

Gjennomgående rettskilder tyder på at omsorgsoverføring ikke kan *begrunnes* med sanksjons- og prevensjonshensyn. Enhver overføring må begrunnes med at overføringen er til barnets beste. Sanksjons- og prevensjonshensyn kan imidlertid tillegges vekt dersom omsorgsoverføringen fortsatt begrunnes med at overføringen er til barnets beste. Sanksjons- og prevensjonshensyn ivaretas også indirekte ved avgjørelser hvor omsorgsoverføring fastsettes.

5.3.Sentrale motstridende hensyn

5.3.1.Hensynet til status quo

Som en ser i punkt 5.2. vil samværssabotasje gi utslag for hensyn som trekker i retning av omsorgsoverføring. Et sentralt hensyn som trekker i motsatt retning, er hensynet til status quo, som trekkes frem i flere dommer. Det kan eksempelvis vises til Rt-2010-216 hvor det trekkes frem at omsorgsoverføring ville skape alvorlige emosjonelle reaksjoner og belastningene på kort sikt ville være store. I Rt-2005-682 ble det vist til at flytting ville medføre en krisereaksjon hos barnet. I Rt-1989-176 påpeker sakkyndige at omsorgsoverføringen kunne få en sterkt traumatiserende effekt på barna, som kunne sette deres utvikling i fare hvis den ikke ble bearbeidet på en forsvarlig måte. Dommene viser hvordan hensynet til status quo blir belyst.

Rettspraksis tyder dessuten på at at hensynet til status quo kan gjøre omsorgsoverføring enda vanskeligere for et barn som er påvirket av bostedsforelder. Mindretallet i Rt-1991-1148

uttaler at ”gjennom morens påvirkning har fått et negativt bilde av faren, vil kunne gjøre overgangen ytterligere vanskelig”¹¹⁹.

5.3.2. Barnets medbestemmelsesrett når barnets mening er påvirket

I saker hvor barnet uttrykker samværvegring, har barnet også som oftest ønske om å ikke ha bosted hos tidligere samværsforelder. Hensynet til barnets medbestemmelsesrett vil derfor være et sentralt hensyn i saker om samværs sabotasje, som i utgangspunktet taler i retning mot omsorgsoverføring.

Spørsmålet er om barnets medbestemmelsesrett i spørsmålet om bosted, må vektlegges i mindre grad når barnets mening er påvirket av bostedsforelder.

Som det fremgår av § 31(2), Grl. § 104 (1) og BK art. 12 skal barnet ha medbestemmelsesrett for rettens avgjørelse så langt dette er i overensstemmelse med deres alder og utvikling.¹²⁰ Barnets mening skal tillegges ”stor vekt” dersom barnet er fylt 12 år, jf. § 31(2).

I Rt-1989-176 hvor barna var negativt påvirket av bostedsforelder, uttaler Høyesterett imidlertid at ”barnas egne meninger i et slikt tilfelle ikke kunne tillegges samme vekt som ellers.”¹²¹ Barna i saken var 11 og 9 år, hvor mor bodde i Kenya og far i Norge. Retten uttaler at ”barna stiller seg sterkt kritiske til oppvekstmulighetene i Kenya. Etter min mening må det være på det rene at barnas sterke motstand mot å bo i Kenya, på samme måte [som samværsvægringen] skyldes påvirkning utenfra.”¹²² Retten fant at omsorgsretten skulle overføres til mor. Dommen tyder på at barnas mening ikke får samme vekt i saker hvor det fremstår klart at barnas mening er påvirket av bostedsforelder, til tross for at deres alder tilsier at den skal vektlegges.

I Rt-1997-797 kunne barnas ønske om å bli boende ”i vært fall for en del”¹²³ begrunnes med at barna ikke ville skifte miljø, selv om barnas samværsvægring skyldtes påvirkning fra mors

¹¹⁹ Side 1155

¹²⁰ Se punkt 3.4.

¹²¹ Side 183

¹²² Side 181

¹²³ Side 802

side. Det ble påpekt av retten at barna var kjent med slekt og venner på farens bosted hvor de tilbrakte sine første leveår, men at barna hadde bodd hos mor i åtte år og miljøskifte kunne skape problemer. Det ble dermed ikke sett vekk i fra deres medbestemmelsesrett, og denne skulle tillegges ”stor” vekt da eldste barn var 12 år, jf. § 31(2). Selv om retten ikke la mindre vekt på barnets mening fordi denne ble ansett påvirket av mor, gir retten uttrykk for at barnets mening *kan* tillegges mindre vekt dersom barnets mening ikke begrunnes med også andre årsaker, som miljøskifte.

Tilsvarende følger av Rt-2005-682 jenten på 7 år sitt ønske om å bo hos mor kunne ses å være påvirket av mors holdning til samvær, men også miljøskifte kunne begrunne datterens ønske å bli boende her. I motsetning til Rt-1997-797 valgte Høyesterett likevel ikke å legge tung vekt på barnets mening i saken, men uttaler at barnets alder gjorde det vanskelig. Det ville imidlertid ”ikke være riktig overfor [barnet] å la hennes ønske i dag være avgjørende. Hennes oppfatning er dannet i en konfliktfylt situasjon mellom foreldrene, og disse årene har hun ikke hatt noen reell mulighet til å oppleve far som omsorgsperson.”¹²⁴ Også denne dommen gir uttrykk for at det kan legges mindre vekt på barnets mening i situasjoner hvor barn er påvirket, men at dette også kan skje selv om barnas mening kan forklares i miljøskifte.

Det fremstår som at årsaken bak de ulike utfall mellom Rt-2005-682 og Rt-1997-797, er aldersforskjellen hos barna. Det skal mer til for å se vekk i fra barnets mening når barnet har fylt 12 år. At retten anså det som vanskelig å ikke vektlegge 7-åringens ønske i Rt-2005-682 tilsier at det er enda vanskeligere å se bort fra ønskene hos barn over 12 år, til tross for at en del av deres begrunnelse anses som påvirket av forelderen. Barnas mening i Rt-1989-176 ble ikke ble tillagt stor vekt til tross for at barna var 11 og 9 år. Her fant imidlertid retten det klart at deres mening om bosted ikke kunne begrunnes med annet enn fars påvirkning.

Rt-2010-216 skiller seg imidlertid fra det som legges til grunn i Rt-2005-682, hvor datteren var tilsvarende 7 år. Datterens ønske om å bo hos mor bar preg av mors påvirkning på samme måte som hennes samværsvegring. Likevel var ønsket om å bo hos mor forståelig da hun hadde tilknytning til miljøet der, hvor hun hadde bodd i alle sine år. Til tross for at barnet var påvirket av bostedsforelderen, ble dette likevel ikke av betydning for vekten på barnets mening i denne sak. Saken er på dette punkt en klar motsetning til Rt-2005-682 hvor barnets

¹²⁴ Avsnitt 42

mening har samme begrunnelser for sitt ønske om bosted, datteren er på samme alder, men hennes mening tillegges mindre vekt enn i Rt-2010-216. Høyesterett problematiserer ikke hvorvidt barnets mening bør vektlegges i Rt-2010-216 på samme måte som i Rt-2005-682. Årsaken bak dette fremstår uklart.

Gjennomgående rettspraksis tyder på at barnets medbestemmelsesrett *kan* tillegges mindre vekt i saker hvor barnets mening anses påvirket. Det må foretas en nærmere vurdering av begrunnelsen for barnets ønske om bosted. Selv om barnet gir uttrykk for samværsvegring og er negativt innstilt til samværsforelder på grunn av påvirkning fra tidligere bostedsforelder, kan begrunnelsen for ønske om *bosted*, også ha andre årsaker bak seg. Dersom det fremstår som at barnets mening har flere årsaker bak seg, tyder rettspraksis på at barnets mening vektlegges. I tilfeller hvor barnet er over 12 år, skal det mer til for å ikke vektlegge denne.

Barnets ønske om å ikke flytte bosted kan ha reell begrunnelse i at barnet ikke ønsker å flytte fra sitt miljø, herunder skole, venner, fritidsaktiviteter og lignende. Dommene kan motsetningsvis tolkes slik at barnets begrunnelse om å ikke bytte miljø, likevel kun gjelder såfremt omsorgsoverføringen innebærer et slikt miljøskifte. Det er usikkert hvorvidt dette gjelder for når barnet også er over 12 år, da dette ikke har vært tilfellet i Høyesterett. I RG-2011-913 ble det imidlertid bestemt omsorgsoverføring for en gutt på 12 år. Han ga uttrykk for samværsvegring på grunn av påvirkning av bostedsforelderen, og ønsket fortsatt fast bosted her. Foreldrene bodde i samme miljø, slik at miljøskifte ikke fremstod som en begrunnelse for gutten om å fortsatt bo hos far. Hans mening knyttet til både samvær og bosted var dermed påvirket, og ble ikke lagt avgjørende vekt på.

Barnets medbestemmelsesrett *kan* dermed tillegges vekt i spørsmålet om bosted, basert på en vurdering av barnets begrunnelse i spørsmålet om bosted.

5.4. Det avgjørende vurderingstema

5.4.1. Risikoavveining av løsningsalternativene

Etter identifisering av de ulike hensyn gjør seg gjeldende i saker om samværs sabotasje, må det vurderes hvordan hensynene bør vektles mot hverandre. Sakene må vurderes konkret etter

skjønnsmessige vurderinger for hva som er det beste for det konkrete barnet i saken. Spørsmålet er hva som er det avgjørende vurderingstema for rettens avgjørelse i saker om samværssabotasje.

Som en kan se under punkt 5.2 vil det på den ene siden være sterk grunn til å reagere på samværssabotasje da det kan frata barnets kontakt med den andre forelderen og familie. En samværssaboterende forelder utviser manglende forståelse for at barnet har behov for begge foreldre og familiekretser til stede i livet. Dessuten kan barnets lojalitet til bostedsforelder snu til sterk avstandtagen i senere tid som følge av bostedsforelders samværssabotasje. Hensynet til best samlet foreldrekontakt trekker sterkt i retning av omsorgsoverføring. Dersom samværssabotasje kan anses som omsorgssvikt, kan dette også tale sterkt i retning av omsorgsoverføring for å unngå at barnet utsettes for psykisk skade. I tillegg kan sanksjons- og prevensjonshensyn tale i retning av omsorgsoverføring, såfremt løsningen begrunnes med at den er til barnets beste.

Som en kan se under punkt 5.3 vil det på den andre siden kunne være skadelig for barnet med omsorgsoverføring dersom det medføre flytting til et ukjent miljø, og eventuelt til en person som virker fremmed for barnet. Særlig kan det være skadelig når barnet er gammel nok til at dens mening skal høres og vektlegges, ettersom barnet skal føle seg respektert der den har klare ønsker vedrørende omsorg- og samværsspørsmål. En omsorgsoverføring kan også resultere i at barnet ender opp med større mistillit og utrygghet til forelderen den overføres til, eventuelt til begge foreldre, etter overføringen. Det blir da usikkert om omsorgsoverføring er til barnets beste.

Rettspraksis tyder på at begge løsningsalternativer innebærer risikoer for skade på barnets identitetsutvikling, både det å bli værende hos en samværssaboterende forelder, og det å flyttes til den annen forelder mot ens vilje. I det følgende redegjøres for det avgjørende vurderingstema gjennom rettspraksis.

I Rt-1991-1148 uttalte Høyesterett at ”spørsmålet blir[...]om hensynet til kontakt med begge foreldre for en 7 ½ år gammel gutt er så tungtveiende at det kan begrunne å gi faren foreldreansvaret med de problemer en overføring av [barnet] til ham kan føre med seg”¹²⁵.

¹²⁵ Side 1152

Det som kunne begrunne at mor fortsatt fikk foreldreansvaret, ”er at en overføringen av omsorgen til [far] vil kunne virke så negativt overfor [barnet], at det overstiger hensynet til et mer normalt forhold til faren.”¹²⁶ Dommene understreker at det må foretas en risikovurdering mellom risikoen for å bli værende hos den samværssaboterende forelder og risikoen ved å flyttes fra denne. Retten konkluderte omsorgsoverføring da flertallet (dissens 4-1) fant at risikoen for miljøskifte ikke var tilstrekkelig tungtveiende. Dommens vurdering av risikoen for miljøskifte har imidlertid, som nevnt, være kritisert i teorien.¹²⁷ Retten hadde ikke holdepunkter for hvordan overføring av barnet ville virke på barnet, da det ikke var en sakkyndig i saken, men fant likevel at saken var tilstrekkelig opplyst for å treffe avgjørelse.

I Rt-1997-797 talte hensynet til status quo og barnas medbestemmelsesrett sterkt i retning mot omsorgsoverføring, slik at omsorgsoverføring måtte ”være begrunnet med at meget tungtveiende hensyn likevel tilsier at det vil være best for barna å bo hos faren”¹²⁸. Ved risikoen ved løsningsalternativene vurdert, risikoen for miljøskifte fremstod uklar da de sakkyndige hadde ulike oppfatning knyttet til denne. Retten fant imidlertid i denne sak at barna hadde en viss kontakt med samværsforelderen. Selv om hensynet til best mulig foreldrekontakt talte for å flytte barnet, forelå en viss kontakt med far selv om barna ble boende hos mor. Det ble også uttalt at dersom samværssabotasjen ble verre i fremtiden, kunne omsorgsspørsmålet tas opp til ny vurdering. Retten konkluderte med at barna skulle bli boende. Dommen gir uttrykk for at en kan være mer tilbakeholden med overføring hvor samværsretten anses å opprettholdes i en viss grad, og der det ser ut til at kontakten med samværsforelderen kan komme i gang eller forbedres med tiden. I alle fall når barnas mening står sterkt som i denne dommen, hvor eldste var 12 år.

At det foretas en risikovurdering av løsningsalternativene, støttes av øvrig rettspraksis om samværssabotasje. I Rt-1982-116 uttales at ”miljøskifte anses ikke som særlig risikobetont i dette tilfellet”¹²⁹. I Rt-1989-176 uttales at ”den løsning som velges, må være praktisk gjennomførbar og ikke påføre barna ubotelige skader.”¹³⁰ I Rt-2010-216 uttales at ”den

¹²⁶ Side 1153

¹²⁷ Se punkt 5.2.4., Haugli (1993) s.235, Fleischer (1993) s.253

¹²⁸ Side 803

¹²⁹ Side 118

¹³⁰ Side 184

belastningen [omsorgsoverføring] ville medføre for [barnet, er] så stor at hensynet til mest mulig samlet foreldrekontakt[...]ikke kan bli avgjørende”¹³¹.

Avgjørelsen for hva som er barnets beste i saker om samværssabotasje, beror dermed på en risikoavveining av risikoen ved å la barnet bli værende hos samværssaboterende forelder mot risikoen ved at barnet flyttes fra denne.

5.4.2.Fremtidig eller kortsiktig perspektiv

Som en ser i punkt 5.2.2 og 5.3.1 kan begge løsningsalternativene ved omsorgsoverføring innebære risiko for barnets identitetsutvikling langsiktig. Overføring vil imidlertid også innebære betydelige, kortsiktige belastninger for barnet.

Spørsmålet er om retten skal legge avgjørende vekt på det fremtidige eller kortsiktige perspektiv i forbindelse med risikoen for belastninger og utvikling hos barnet.

I flere avgjørelser om samværssabotasje, er det tydelig at det er barnets beste i et fremtidsperspektiv som legges til grunn for vurderingen. Det ble eksempelvis uttalt i Rt-1991-1148 at ”ved avgjørelsen kan man ikke bare se hen til den umiddelbare situasjon og den nærmeste fremtid. Avgjørelsen har betydning for barnet frem til det når voksenalder, i mange tilfelle enda lenger”¹³². Retten gir klart uttrykk for at det fremtidige perspektiv er avgjørende for vurderingen av barnets beste, også i saker om samværssabotasje, og at kortsiktige reaksjoner ikke er av samme betydning.

Tilsvarende legges til grunn i Rt-2005-682 hvor det uttales at ”avgjørelsen av hvem av foreldrene som bør ha omsorgen for [barnet], skal avgjøres etter[...]det som fremstår som det beste for henne i tiden fremover”¹³³. Til tross for at flytting ”i den første tiden vil[...]medføre problemer”,¹³⁴ ble det konkludert med omsorgsoverføring, og i stedet bemerket at det var viktig å sørge for at barnet får hjelp av en fagperson for å bearbeide reaksjonene.

¹³¹ Avsnitt 30

¹³² Side 1153

¹³³ avsnitt 32

¹³⁴ avsnitt 44

I motsetning til tidligere avgjørelser, legger Høyesterett i Rt-2010-216 vekt på kortsiktige reaksjoner hos barnet i stedet for å vurdere barnets beste i et fremtidsperspektiv. Retten støttet sin konklusjon på sakkyndiges anbefaling om å la barnet bli boende hos samværsaboterende forelder, fordi omsorgsoverføring ville ”på kort sikt[...]medføre sterke reaksjoner i form av angst, tilpasningsvansker og sorgreaksjon.”¹³⁵ Det var vanskelig å forutsi hvordan barnet ville tilpasse seg hos far på lengre sikt, men dette ble ikke nærmere vurdert. Hva som gjør at retten legger avgjørende vekt på barnets kortsiktige reaksjoner ved spørsmålet om omsorgsoverføringen, fremstår uklart. Dommen er relativt kortfattet og retten støtter seg i stor utstrekning til sakkyndiges erklæring. Belastningene ved omsorgsoverføring på kort sikt, kan imidlertid også medføre problemer for barnets utvikling på lang sikt. Det kan tenkes at dette har vært tanken bak rettens avgjørelse, slik at de har tatt vurdert saken i et fremtidsperspektiv. Det fremstår imidlertid ikke slik, ettersom retten ikke vurderer hvordan belastningen kunne påvirke gutten i fremtiden.

Når retten i Rt-2010-216 senere vurderer spørsmålet om samvær for far, legges imidlertid til grunn et fremtidsperspektiv. Lucy Smith¹³⁶ kommenterer rettens bruk av kortsiktig og langsiktig perspektiv. Hun mener fastsettelsen av samværsrett og omsorgsoverføring kan begrunnes i at samværsretten tar sikte på å gradvis bygge opp et godt forhold til samværsforelderen. Hun finner dette som en overbevisende begrunnelse.

Rettsstilstanden fremstår noe uklar etter avgjørelsen i 2010. Dommen tyder på at risikoen for kortsiktige reaksjoner hos barnet ved omsorgsoverføringen, kan tillegges avgjørende vekt, til tross for at omsorgsoverføring kan være det beste for barnet på lang sikt. Likevel er tidligere rettspraksis klar på at det er fremtidsperspektivet som er det avgjørende.

5.5. Oppsummering

Samværs sabotasje utgjør et moment ved rettens vurdering av det materielle resultat av foreldreansvar og fast bosted, i vurderingen av barnets beste. Samværs sabotasje gir utslag for hensynet til best samlet foreldrekontakt og sanksjons- og prevensjon hensyn, som trekker i

¹³⁵ Avsnitt 30

¹³⁶ Smith (2010)

retning av omsorgsoverføring. Det kan også tenkes at samværssabotasje gir utslag for hensynet til foreldrenes omsorgsevne, men rettstilstanden på dette punkt fremstår noe uklar.

Gjennomgående Høyesterettspraksis utpeker særlig tre sentrale, motstridende hensyn som trekkes frem i enhver sak om samværssabotasje ved vurderingen av omsorgsoverføring: hensynet til best mulig foreldrekontakt på den ene siden og status quo og barnets medbestemmelsesrett på den andre siden. Det er liten tvil om at hensynet til best samlet foreldrekontakt står sterkt i saker om samværssabotasje etter gjennomgående rettskilder. Likevel har også hensynet til status quo og barnets medbestemmelsesrett vært avgjørende i flere saker.

Avgjørelsene beror på en vurdering basert på barnet beste i de konkrete sakene. Selv om de samme hensyn gjør seg gjeldende i ulike saker og sakene kan innebære et lignende faktum, er det ikke gitt at samme løsningen i én sak er det beste for barnet i en annen sak. Rettspraksis tyder på at det må foretas en avveining av *risikoen* barnet utsettes for ved omsorgsoverføring for å oppnå best mulig foreldrekontakt, sammenlignet med risikoen ved å la barnet bli boende hos den samværssaboterende forelderen.

6. Avsluttende refleksjoner

På bakgrunn av gjennomgående rettskilder, kan en konkludere med at det foreligger adgang for å endre tidligere avtale, rettsforlik eller rettsavgjørelse om foreldreansvar og fast bosted, i saker hvor barnet ikke ønsker samvær, jf. barneloven §§ 43(5), jf. 63.

Barneloven § 43(5) krever at det foreligger hindring av samværsretten som bostedsforelder kan bebreides for. Dersom barnet selv ikke ønsker å gjennomføre samværsretten, vil det i utgangspunktet ikke anses som samværssabotasje. Dette gjelder imidlertid med unntak for situasjoner hvor barnets mening er påvirket av bostedsforelderen. Dersom en fastslår at det foreligger samværssabotasje, kan retten treffe ny avgjørelse om foreldreansvar og fast bosted for barnet, §§ 43(5), jf. 63. Samværssabotasjen utgjør et moment i den nye avgjørelsen som treffes, basert på en vurdering av barnets beste. Samværssabotasje trekker i retning av omsorgsoverføring i lys av hensynet til best samlet foreldrekontakt. Foreldrenes omsorgsevne og sanksjons- og prevensjonshensyn kan også få betydning. Hvilken vekt samværssabotasje

tillegges, vurderes etter en konkret vurdering av risikoen for omsorgsoverføring, mot risikoen ved å bli værende hos samværssaboterende forelder.

Samværsforelders rett til å reise sak etter §43(5), er et viktig rettslig steg for å sikre samværsretten. Rettsaker vil imidlertid være en belastende prosess, som også ofte påvirker barna saken gjelder. Jo lenger tid saken pågår, jo lenger tid får barnet til å knytte seg miljøet hos den samværssaboterende forelder. Alternative rettslige virkemidler er tvangsbortsettelse etter § 65(2), som imidlertid viser seg å ikke ofte få konsekvenser for samværssabotasjen,¹³⁷ og rettens adgang til å foreta mindre, praktiske endringer i tidligere avgjørelser uten rettsak etter § 65(4). Eksempelvis endring av tider for samvær og overleveringen av barnet.¹³⁸

Staten plikter å sikre samværsretten mellom foreldre og barn, jf. GrL § 102, EMK art.8 og BK,¹³⁹ og at avgjørelser som treffes ivaretar barnets beste, jf. GrL § 104(2) og BK art.3. Det kan drøftes hvorvidt det bør gjøres lovendringer for å bedre hindre samværssabotasje i å oppstå, samt sikre barnets beste ved ny avgjørelse etter samværssabotasje.

I forbindelse med samværssabotasje, kan en påpeke ulike diskusjoner knyttet til lovendringer gjennom tidene. Blant annet har tvangshenting vært et tema, som har en klar preventiv effekt.¹⁴⁰ Det var imidlertid ”grunn til å peke på at fysisk avhenting kan være en svært traumatisk opplevelse for barnet, hvor risikoen for psykiske skadevirkninger er tilstedet”.¹⁴¹ Videre har det vært foreslått hvorvidt lovgivningen bør oppstille tydelige momenter til barnets beste-vurderingen.¹⁴² En lovfestet momentliste kunne gjort rettens behandling av foreldretvister mer gjennomiktig. Spørsmål om opprettelse av særdomstoler for barnesaker har blitt løftet over lenger tid¹⁴³. Dette kan sikre bedre kunnskap hos dommere ved avgjørelse i saker om samværssabotasje. I 2017 konkluderte Særdomsutvalget med å ikke opprette særdomstol, men sakene burde ”legges til et utvalg tingretter som er store nok til at sakene kan behandles i tilknytning til et sterkt fagmiljø med bred erfaring fra slike saker.”¹⁴⁴ Videre

¹³⁷ Prop.161 L (2015-2016) s. 66

¹³⁸ Prop.161 L (2015-2016) s. 75

¹³⁹ NOU 2008:9 s.87

¹⁴⁰ NOU 2008:9 s.87

¹⁴¹ NOU 2008:9 s.86

¹⁴² NOU 2017:12 s.151-152

¹⁴³ Eksempelvis NOU 1998:17 s. 60flg.

¹⁴⁴ NOU 2017:8 s. 189

har det vært diskutert lovendring knyttet til hvorvidt det bør avgjøres delt bosted i større grad.¹⁴⁵ Omfattende forskning fra senere år tilsier at delt omsorg gir barn best prognose for deres utvikling, og motvirket effekten av familiekonflikt,¹⁴⁶ som kan tyde på at delt bosted virker preventivt mot sabotasjetilfeller. For å sikre gode løsninger etter samværs sabotasje, kan også samværsfastsettelsen ved den nye avgjørelsen diskuteres. I noen saker fastsettes samvær med tidligere bostedsforelder under tilsyn og forsiktig opptrapping etter isolasjon, for at barnet skal ha mulighet til å tilpasse seg forholdene, jf. eksempelvis Rt-1991-1148. Dersom tidligere samværsforelder ikke får fast bosted for barnet, vil samværsordning fortsatt være viktig, til tross for barnets samværsvegring. Selv om samværsfastsettelsen gjerne ikke opprettholdes, vil avgjørelsen i vært fall gi et signal til barnet om at forelderen er en god omsorgsperson, jf. eksempelvis Rt-2010-216.

I forbindelse med samværs sabotasje hvor bostedsforelder angir falske beskyldninger om samværsforelders omsorgsevne på grunn av vold og overgrep, kan dette medføre straffeansvar, jf. straffeloven §222.¹⁴⁷ At dette faktisk følges opp i saker om samværs sabotasje har imidlertid enda ikke skjedd i praksis. Nærmere diskusjon knyttet til hvorvidt dette bør gjennomføres er interessant i forbindelse med sanksjon og prevensjon mot samværshindring.

Det kan også vurderes om hvorvidt rettssystemet bør ta i bruk begrepet ”foreldrefremmedgjøring” etter at dette ble anerkjent under det internasjonale diagnosesystemet 18. desember 2018. Rettspraksis tyder på at foreldrefremmedgjøring i noen saker indirekte vurderes, uten bruken av begrepet. Det kan likevel tenkes at dersom begrepet er rettslig legitimert, kan retten lettere vurdere kjennetegn på hvorvidt det foreligger samværs sabotasje og hvordan situasjonen bør løses.

¹⁴⁵ Prop.161 L (2015-2016)

¹⁴⁶ Blant annet R.Warschak (2014): Social science and parenting plans for young children: A consensus report; L. S. Frizell, S. Reiter, H. J. Hjørleifsson, E. Breidablik, E. Meland (2013): Impact of divorce and loss of parental contact on health complaints among adolescents J Public Health 35(2): 278–285.; M. Bergström, E. Fransson, A. Hjern, L. Køhler, T. Wallby (2014): Mental health in Swedish children living in joint physical custody and their parents’ life satisfaction: A cross-sectional study

¹⁴⁷ Ot.prp.nr.103 (2004-2005) s. 29

7.Kildeliste

Litteratur

- Backer (2008) Backer, Inge Lorange. Barneloven: kommentarutgave, 2. utgave, Oslo: Universitetsforlaget, 2008.
- Bendiksen og Haugli (2015) Bendiksen, Lene R.L. og Haugli, Trude. Sentrale emner i barneretten, 2. utgave, Oslo: Universitetsforlaget, 2015.
- Bendiksen og Haugli (2019) Bendiksen, Lene R.L. og Haugli, Trude. Sentrale emner i barneretten, 3. utgave, Oslo: Universitetsforlaget, 2019.
- Baker (2013) Baker AJL, Sauber RS. Working with alienated children and families. A clinical guidebook. New York, NY: Routledge, 2013
- Eddy (2010) Eddy, Bill. Don't Alienate the Kids! HCI Press, A Division of High Conflict Institute, LLC, Scottsdale, Arizona, 2010
- Fleischer (1993) Fleischer, Carl August. «Flytting av foreldreansvaret fra mor til «ukjent» far – uten grunnlag i loven (Høyesteretts dom i Rt-1991-1148)», Lov og Rett (1993) s 249-250 (LOR-1993-249)
- Harman, Kruk og Hines (2018) Harman JJ, Kruk E, Hines DA. Parental alienating behaviors: An unacknowledged form of family violence. Psychol Bull 2018; 144: 1275–99

- Haugli (1993) Haugli, Trude. «Allmennprevensjon som argument for overføring av foreldreansvar?», Jussens venner (1993), s. 180-208 (JV-1993-180)
- Haugli (1999) Haugli, Trude. «Foreldreansvaret ved sabotasje av samværsretten», Lov og rett (1999), s 299-312 (LOR-1999-299)
- Haugli (2007) Haugli, Trude: ”Lov om barn og foreldre”, Jussens venner 2007 s. 325-288 – (JV-2007-325)
- Haugli (2011) Haugli, Trude. ”Bosted og samlet foreldrekontakt – betyr størst og mest det samme som best?”, Gyldendal Akademisk (2011), Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål nr. 1 2011 s. 38-55 – (FAB-2011-38) s. 43
- Khaleque og Rohner (2012) Khaleque A, Rohner RP. Transnational relations between perceived parental acceptance and personality dispositions of children and adults: a meta-analytic review. *Pers Soc Psychol Rev* 2012; 16: 103 – 15
- Kjølberg og Johansen (2006) Kjølberg, Gunn-Mari og Johansen, Sigrid Redse: Barnefordelingstvister – håndbok i barnerettslige emner, 1. Utgave, Oslo: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS 2006
- Koch og Walstad (2005) Koch, Katrin og Walstad, Espen: Samvær mellom barn og foreldre som ikke bor sammen, 1. utgave, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS 2005
- Pettersen (2017) Pettersen, Camilla Fossum. Samværssabotasje – Norske fedre deler sine historier, Oslo: Aschehoug & Co, 2017.

- Skjørten (2005) Skjørten, Kristin. Samlivsbrudd og barnefordeling 1. utgave, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS 2005
- Smith (1986) Smith, Lucy: Barnefordeling og samværsrett-utviklingslinjer i rettspraksis. Jussens Venner 1986 s. 332 (JV-1986-332)
- Smith og Lødrup (2006) Smith, Lucy og Lødrup, Peter. Barn og foreldre, 7. utgave, Oslo: Gyldendal Akademisk, 2006
- Smith (2010) Smith, Lucy, Nytt i privatretten nr. 2 2010 s. 11-13, Cappelen Akademiske Forlag (NIP-2010-2-11)
- Søvig (2015) Søvig, Karl Harald: Avgjørelser fra EMD i saker om vern av privat- og familieliv fra 2014, Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål 2015 s. 111-136 – (FAB-2015-111)
- Søvig (2016) Søvig, Karl Harald: Avgjørelser fra EMD i saker om vern av privat- og familieliv fra 2015, Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål 2016 s. 232-263 (FAB-2016-232)
- Søvig (2017) Søvig, Karl Harald, 2017: Avgjørelser fra EMD i saker om vern av privat- og familieliv fra 2016, Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål 2017 s. 106-132 (FAB-2017-106)

Statistikk

- Buudir (2015) Statistikk og analyse av barn og samlivsbrudd.
https://www.buudir.no/Statistikk_og_analyse/Oppvekst/Familie_omsorg_og_relasjoner/Barn_og_samlivsbrudd/
- Domstoladministrasjonen (2019) Statistikk over saker etter barneloven per tingrett 2014-2018 (publisert 18.3.19)
<https://www.domstol.no/no/domstoladministrasjonen/offentlighet-og-innsyn/statistikk/>

Tidsskrift, nettavis, prosjyrer ol.

Tidsskriftet Den Norske Legeforening 2016 (136:1334-5 doi: 10.4045/tidsskr.16.0600): Når barn skades med de beste hensikter

Tidsskriftet Den Norske Legeforening, 2019 (doi104045/tidskr.18.0985): Foreldrefremmedgjøring som helserisiko

FOSAP (2014): FOSAP - Forening For Sakkyndige Psykloger (2014): Samvær 0-3: anbefalinger om samvær for de minste barna etter lov om barn og foreldre, Oslo

Lovregister

- Lov 17. mai 1814 Kongeriketets Norges Grunnlov (Grunnloven)
- Lov 8. april 1981 nr. 7 Lov om barn og foreldre (barneloven)
- Lov 8. juli 1988 nr. 72 Lov om anerkjennelse og fullbyrding av utenlandske avgjørelser om foreldreansvar m v og om tilbakelevering av barn (barnebortføringsloven)
- Lov 26. juni 1992 nr. 86 Lov om tvangsfullbyrdelse (tvangsfullbyrdelsesloven)

Lov 21. mai 1999 nr. 30	Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettighetsloven)
Lov 20. mai 2005 nr. 28	Lov om straff (straffeloven)
Lov 17. juni 2005 nr. 90	Lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven)
Lov 26. Mars 2010 nr. 9	Lov om vergemål (vergemålsloven)

Lovforarbeider og andre offentlige dokumenter

NOU 2008:9	Med barnet i fokus - en gjennomgang av barnelovens regler om foreldreansvar, bosted og samvær
NOU 2017:8	Særdomstoler på nye områder? - vurdering av nye domstolsordninger for foreldretvister, barnevernsaker og utlendingssaker
Ot.prp. nr. 29 (2002-2003)	Om lov om endringer i barneloven mv. (Nye saksbehandlingsregler i barnefordelingssaker for domstolene mv.)
Ot.prp. nr.56 (1996-1997)	Om lov om endringer i lov 8. April 1981 nr 7 om barn og foreldre (barnelova)
Ot.prp. nr. 62 (1979-1980)	Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i lov av 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre (barnelova) underholdsbidrag, samværsrett m.v.)

Ot.prp. nr. 103 (2004-2005)	Om lov om endringer i barneloven mv. (omfang av samvær, styrking av meklingsordningen, tiltak for å beskytte barn mot overgrep, foreldreansvar etter dødsfall, tilbakebetaling av barnebidrag mv.)
Ot.prp. nr. 104 (2008-2009)	Om lov om endringer i barnelova mv. (flytting, delt bosted, samvær, vold mv.)
Prop.85 L (2012-2013)	Endringer i barnelova (barneperspektivet i foreldretvister)
Prop. 161 L (2015-2016)	Endringer i barnelova mv. (likestilt foreldreskap)
Innst. O. nr. 23 (1988-1989)	Endringer i lov av 8. April 1981 nr. 7 om barn og foreldre (barnelova) (underholdsbidrag, samværsrett mv.)
Innst. 374 L (2012-2013)	Innstilling fra familie- og kulturkomiteen om endringer i barnelova (barneperspektivet i foreldretvister)
Dokument 16 (2011-2012)	Rapport til Stortingets presidentskap fra Menneskerettighetsutvalget om menneskerettigheter i Grunnloven
BLD informasjonshefte (2008)	Barne- og likestillingsdepartementet (BLD), Informasjonshefte. Barnefordelingssaker der det er påstander om vold. Psykologfaglig informasjon til dommere, advokater og sakkyndige, Q-1144-B (2008)

Internasjonale konvensjoner

EMK	Den europeiske menneskerettskonvensjon av 4. november 1950
-----	--

SP	Den internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter av 16. desember 1966
ØSK	Den internasjonale konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter av 16. desember 1966
BK	FNs konvensjon om barns rettigheter av 20. november 1989
Generell kommentar nr.14	FNs komité for barns rettigheter, Generell kommentar nr.14 Barnets rett til at hans eller hennes beste skal være et grunnleggende hensyn

Rettsavgjørelser

Avgjørelser fra Høyesterett

Rt. 1976 s. 1497

Rt. 1982 s. 116

Rt. 1989 s. 148

Rt. 1989 s. 176

Rt. 1991 s. 1148

Rt-1996-888

Rt. 1997 s. 442

Rt. 1997 s. 797

Rt. 2005 s. 682

Rt-2007-967

Rt. 2010 s. 216

Rt-2013-1329

Avgjørelser fra lagmannsretten

LG-2017-131117

LG-2017-32996
i LA-2016-66019
LH-2011-180752-2
RG-2011-913
LB-2010-42438

Avgjørelser fra Den europeiske menneskerettighetsdomstol (EMD)

Ringvold mot Norge	(Klagenr. 34964/97), dom 11. februar 2003
Y mot Norge	(Klagenr. 56568/00), dom 11. februar 2003
O mot Norge	(Klagenr. 29327/95), dom 11. februar 2003
Hammern mot Norge	(Klagenr. 30287/96), dom 11. februar 2003
G.B. mot Litauen	(klagenr. 36137/13) dom 19. januar 2016
Mitrova og Savik mot Makedonia	(klagenr. 42534/09), dom 11. februar 2016
Giorgioni mot Italia	(klagenr. 43299/12), dom 15. september 2016
Fourkiotis mot Hellas	(klagenr. 74758/11), dom 16. juni 2016
Strumia mot Italia	(klagenr. 53377/13), dom 23. juni 2016
Solarino mot Italia	(klagenr. 76171/13), dom 9. februar 2017
Wdowiak mot Polen	(klagenr. 28768/12), dom 17. februar 2017
Moog mot Tyskland	(klagenr. 23280/08 and 2334/10), dom 6. mars 2017
Ónodi mot Ungarn	(Klagenr. 38647/09), dom 30. mai 2017